

STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY

NO. 00151

DER RAMBAM

Yudel Mark

Permanent preservation of this book was made possible by

Gersten Sadowsky

in memory of

Max Sadowsky, his father, a serious student of Jewish learning & philosophy

FUNDING FOR THE CORE COLLECTION OF YIDDISH LITERATURE
WAS MADE POSSIBLE IN PART BY A GRANT FROM THE
DAVID AND BARBARA B. HIRSCHHORN FOUNDATION

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS
413 256-4900 | YIDDISH@BIKHER.ORG
WWW.YIDDISHBOOKCENTER.ORG

MAJOR FUNDING FOR THE
STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
WAS PROVIDED BY:

Lloyd E. Cotsen Trust
Arie & Ida Crown Memorial
The Seymour Grubman Family
David and Barbara B. Hirschhorn Foundation
Max Palevsky
Robert Price
Righteous Persons Foundation
Leif D. Rosenblatt
Sarah and Ben Torchinsky
Harry and Jeanette Weinberg Foundation
AND MEMBERS AND FRIENDS OF THE
National Yiddish Book Center

The *goldene pave*, or golden peacock, is a traditional symbol of Yiddish creativity. The inspiration for our colophon comes from a design by the noted artist Yechiel Hadani of Jerusalem, Israel.

The National Yiddish Book Center respects the copyright and intellectual property rights in our books. To the best of our knowledge, this title is either in the public domain or it is an orphan work for which no current copyright holder can be identified.

If you hold an active copyright to this work – or if you know who does – please contact us by phone at 413-256-4900 x153, or by email at digitallibrary@bikher.org

יודל מארק

דער
רמבם

ארויסגעגעבן פון
פארלאג „ארבעטער-רינג“
ביי דעם
פילדונגס-קאמיטעט פֿון ארבעטער-רינג
ניו-יאָרק, נ. י.

קינדער-רינג-ביבליאטעק

סעריע: היסטארישע געשטאלטן

דער רמבם

פון

יודל מארק

פארטייטשונגען פון שווערערע ווערטער
צום סוף פון ביכל

Copyright, 1947
by Farlag "Arbeter Ring"
of the Educational Department
of the Workmen's Circle
New York, N. Y.

Printed in the U.S.A.

166

ב'אב תרמ"ב

א. — דעם דיינס זון

ל ענג-אויס פֿון מײַך האָט זיך געצויגן די שענסטע גאָס פֿון דער שיינער שטאָט קאַרדאַוואַ. די הײַזער זײַנען געווען פֿון ווײַסן מירמלשטיין און אַרום די הײַזער זײַנען געווען גרויסע סעדער. אין אײַנעם פֿון אַט די הײַזער האָט געלעבט דער דיין פֿון די קאַרדאַווער יודן ר' מײַמון. ער איז געווען אַ געלערנטער און רײַכער מאַן.

אַן ערך 800 יאָר אײדער איר זײַט געבוירן געוואָרן איז בײַ ר' מײַמונען אין הויז געווען זייער אַ גרויסע שמוחה. עס איז געווען ערב פסח, אין מיטן אַ העלן טאָג פֿון דעם שײַנעם פֿרילינג אין אַנדאַלוזיע. עס איז געבוירן געוואָרן אַ זון, דער עלטסטער זון. און דאָס שײַנע, רײַכע הויז פֿון דעם ערלעכן סוחר און דעם קלוגן ריכטער ר' מײַמון האָט נאָך מער אויפֿגעשײַנט.

מען האָט דעם ייִנגל אַ נאָמען געגעבן משה. דער ייִנגל איז געוואָקסן זייער אַ געראַטענער. ער האָט געהאַט צוויי זייער גוטע לערערס: דער פֿאַטער האָט אים געלערנט תּורה און די מוטער — אַראַביש און אַנדערע לימודים. דער ייִנגל האָט געהאַט אַ טײַערן קאַפּ און ער האָט געשלונגען די תּורה וואָס דער פֿאַטער האָט אים געלערנט און געדענקט אלץ וואָס די מוטער האָט אים געוויזן. מען האָט אים נײַט געקענט אוועקרײַסן פֿון זײַנע ספֿרים.

ווען ער איז נאָך נײַט געווען קיין צען יאָר אלט, האָט שוין

נאנץ קארדאווע געוואוסט אז דעם דיינס יינגל וועט ווערן א גרוי-
סער מאן ביי יידן.

— „וואס איז דער וואונדער?“ — פלעגט איין קארדאווער

ייד זאגן דעם צווייטן — „ער האט אין וועמען גערעכטן צו זיין.“

— „אוודאי, זיין פאטער איז א גרויסער געלערנטער און אן

איידעלער מענטש, און דער זיידע ר' יוסף איז דאך אויך געווען

אונדזער דיין אזוי פיל יאר.“

— „און אז ער וועט אויסוואקסן, וועט ער ווי זיין פאטער

און ווי זיין זיידע אויך זיין דער פירער פון אונדזערע קארדאווער

יידן, אונדזער דיין.“

— „אויב קארדאווע וועט האבן דאס גליק. איר ווייסט פון

וואנעט עס שטאמט די משפחה פון אונדזער דיין? פון רבי

יהודה הנשיא, דעם גרויסן תנא וואס האט צונויפגעשטעלט

די משנה!“

— „אלע ווייסן אז זיי שטאמען פון דוד המלך און עס פאסט

זיך פאר זיי צו זיין פירערס ביי יידן.“

אזוי האבן קארדאווער יידן געשמועסט צווישן זיך.

און ווען דעם דיינס זון איז געווען דרייצן יאר אלט, האט

ער שוין געלערנט מעדיצין און פילאסאפיע, אסטראנאמיע און

מאטעמאטיק, און ער האט זייער גוט געקענט תלמוד. מען האט

זיך ניט געקענט אפוואונדערן: „אזא טייערער קאפ! אזא קאפ!“

משה איז געווען א דארער און א שטילער. די מוטער האט

ניט געוואלט אז ער זאל גאנצע מעג ביז שפעט אין דער נאכט

זיצן איבער ביכער, האט זי אים געוואלט לערנען מוזיק. אבער

משה האט געזאגט:

— „עס איז א שאד די צייט, מוטער. איך דארף לערנען און

לערנען.“

— „דו קענסט דאך שוין א סך,“ — האט די מוטער אים

געזאגט — „און א מענטש דארף זיך אויך פאררויילן.“

— „דאס בעסטע פאררויילן זיך איז לערנען און די גרעסטע

פרייד אין לעבן איז קענען,“ — האט דער יינגל שטיל געענטפערט.

ב. — די ווילדע אלמאָהאַדן

אויף דער רואיקער שטאָט קארדאָוואַ, וואו יידן, קריסטן און מוחמדאנער האָבן געלעבט בשלום, האָט זיך אָנגע-רוקט אַ גרויס אומגליק. פֿון צפֿון-אַפֿריקע זינען קיין שפּאַניע געקומען די ווילדע אלמאָהאַדן. זיי האָבן אינגענומען אַ טייל שפּאַניע. אומעטום וואו זיי זינען געקומען, האָבן זיי אויסגערופֿן: „אָדער מוחמד אָדער טויט!“

זיי האָבן ניט געלאָזט יידן און קריסטן לעבן אין די שטעט וואָס זיי האָבן אינגענומען מיט דער שווערד. מען איז געלאָפֿן פֿון זיי ווי מען לויפֿט פֿון פֿניער. און די וואָס האָבן ניט געקענט אַנטלויפֿן האָבן געמוזט אַנטאָן אויפֿן קאַפּ אַ טורבאַן און צוזאַגן אַז זיי וועלן ווערן געטרייע אָנהענגערס פֿון מוחמדס גלויבן.

ר' מיימון האָט געוואוסט וועגן דער ספּנה וואָס רוקט זיך אויף די יידן פֿון קארדאָוואַ. ער האָט אַלעמען געהאַלפֿן אַנטלויפֿן. אַליין מיט דער משפּחה איז ער געבליבן פֿון די לעצטע. ער מיט דער ווייב מיט די צוויי זין זינען אַוועק, ווען די ווילדע אלמאָ-האַדן האָבן שוין געשטורעמט די שטאָט. מען האָט געמוזט איבער-

די ווילדע אלמאָהאַדן

לאָזן אַלץ וואָס מען האָט פֿאַרמאַגט. מען האָט נאָר געקענט מיטנעמען מיט זיך די טייערע שטיינער און די נייטיקסטע זאַכן אין וועג. משה האָט געקלאָגט ניט איבער דעם הויז און דעם שיינעם סאַד, ניט איבער אַלע פֿיינע און גוטע זאַכן, וואָס ער איז געווען צוגעוואוינט צו זיי. אים האָט אַבער זייער שטאַרק ווי געטאַן, וואָס ער קען ניט מיטנעמען מיט זיך די אַלע גרויסע ספֿרים וואָס זיינען געווען זיינע ליבע פֿריינד.

עס איז אַוועק די גליקלעכע צייט אין משהס לעבן. די אַלמאַ-האַדן האָבן איינגענומען שטאַט נאָך שטאַט און ר' מיימונס משפּחה האָט געהאַלטן אין איין לויפֿן. משה האָט צוגעקראָגן אַ שוועסטערל, די מוטער איז געווען קראַנק, און די פֿאַמיליע האָט ניט געהאַט קיין היים און קיין רון. ערשט ווען מען איז געקומען אין דער האַפֿן-שטאַט אַלמעריע, האָט מען געקענט אויפֿהערן צו וואַנדערן.

די פֿאַמיליע האָט געלעבט פֿון דעם וואָס מען האָט בייס-לעכווייז אויספֿאַרקויפֿט די טייערע שטיינער וואָס מען האָט געהאַט פֿון די אַמאַליקע רייכע און רואיקע יאַרן. דער פֿאַטער האָט אויך געהיילט קראַנקע, אַבער ער האָט זיך ניט געהאַלטן פֿאַר קיין דאַקטער און ניט געוואַלט נעמען געלט פֿאַר היילן. אין דער פֿרייער צייט האָט ער ווייטער געלערנט מיט זיין עלטערן זון, און דער עלטערער, משה, האָט געלערנט מיטן יינגערן ברו-דער, מיט דודן.

אויף זיינע וואַנדערונגען האָט משה זיך באַגעגנט מיט אַ סך געלערנטע לייט. ער האָט געזען אַז אויך זיי גלייבן אין פֿאַר-שיידענע איינריידענישן. ער האָט געזען ווי מען פֿלאַנטערט זיך, ווען מען וויל וויסן ווי עס איז דער דין. און ער האָט ביי זיך באַשלאָסן :

איך וועל אויפֿקלערן מענטשן אַז מען דאַרף זיך לאָזן פֿירן נאָר פֿון שכל! איך וועל אַנשרייבן אַ ספֿר מיט אַלע דינים פֿון דעם ייִדישן פֿאַלק — און אַלע ייִדן וועלן קלאַר וויסן, וואָס מען האָט צו טאָן!

ג. — אין דער שטאָט פֿעץ

עם זינגען צוועק א פאר יאר. עם איז געוואָרן געפֿערלעך צו לעבן אין אלמעריע און די גאנצע משפּחה האָט זיך איבערגעקליבן קיין צפֿון־אַפֿריקע, אין דער שטאָט פֿעץ. מען האָט געוואוסט אז מען קומט צום לייב אין דער נאָרע אַרײַן. די אלמאָהאָדן האָבן דאָרטן געהערשט און ייִדן זינגען געווען אין גרויס ספּנה. אָבער עם איז מער קיין אַנדער אויסוועג ניט געווען. מען האָט אָנגעטאָן אויף די קעפּ טורבאַנען און מען האָט גע־זאָגט אז מען איז מוחמדאַנער. אין דער אמתן איז מען געבליבן געטרייע ייִדן און אָפּגעהיט אלע ייִדישע דינים.

ר' מיימון האָט געטרייסט די ייִדן און האָט צוגעגעבן מוט, אז מען זאָל זיך האַלטן ביים גלויבן פֿון די עלטערן. ער האָט אָפּט גערעדט צו די ייִדן ווי הייליק עם איז דער ייִדישער גלויבן: „מיר זינגען אזוי ווי די וואָס טרינקען זיך אין ים. און אַט דערזעען מיר אַ שטריק. ווער וועט זיך ניט אָנכאַפּן אָן איר? מען האָט אונדז געוואָרפֿן אַ שטריק פֿון הימל — אונדזער גלויבן. ווען מיר וועלן זיך פֿעסט האַלטן פֿאַרן שטריק, קענען מיר געראַ־טעוועט ווערן. אָבער ווען מיר זאָלן אַרויסלאָזן פֿון האַנט די לעצטע מעגלעכקייט צו פּלייבן לעבן, וועלן מיר אַוודאי אומקומען.“

און ייִדן האָבן זיך צוגעהערט צו ר' מיימוןס רייד און האָבן ווייטער געלעבט ווי ייִדן, הגם די ספּנה איז געווען זייער גרויס אז מען וועט זיי כאַפּן און טייטן דערפֿאַר. איז מען שטענדיק געווען אין שרעק.

ייִדן האָבן זיך שלעכט געפֿילט, ווען מען מוז זיך פֿאַרשטעלן פֿאַר מוחמדאַנער. מען האָט געקענט הערן שטימען: — „לאָמיר אָפֿן זיין וואָס מיר זינגען און לאָמיר בעסער אומקומען איידער לעבן פֿאַרשטעלט!“

ר' מיימון און זיין זון ר' משה — אלע האָבן אים אין פֿעץ שוין גערופֿן ר' משה — האָבן געזאָגט אז מען זאָל עם ניט טאָן. אַ ייִד פֿון פֿעץ האָט אָבער זיך נאַכגעפֿרעגט בײַ אַ רבֿ פֿון דער

פֿרעמד און יענער האָט געענטפֿערט מיט זייער אַ שטרענגן און
לאַנגן בריוו. יענער האָט געזאָגט :
— „אַז מען פֿאַרשטעלט זיך פֿאַר אַ מוחמדאַנער איז מען אַזוי
ווי אַ געצן-דינער אַליין, ווייל די מוחמדאַנער זינגען אמתע
געצן-דינערס. זיי בוקן זיך צום שטיין קאַפּאַ וואָס איז אין דעם
טעמפל פֿון מעקאַ. אַ ייד וואָס איז ניט אַפֿן אַ ייד האָט סײַ ווי
ניט קיין מצוות, ער טוט סײַ ווי ניט קיין גוטס און איז אַזוי ווי
אַ געשמדער.“

ד. — „דער בריוו וועגן שמד“

T ער שטרענגער ענטפֿער איז געווען ווי אַ קלאַפּ
איבערן קאַפּ. די יידן אין פֿעץ האָבן גענומען זאָגן :
— „צו וואָס זאָלן מיר לעבן ווי יידן, אַז די אייגענע פּרידער
אונדזערע קערן זיך אַפּ פֿון אונדז און האַלטן אונדז ווי געשמדטע ?
לאַמיר ווערן אין גאַנצן מוחמדאַנער און מיר וועלן כאַטש זײַן
זיכער מיטן לעבן.“

און עס זינגען געווען אויך אַזעלכע וואָס האָבן גערופֿן :
— „לאַמיר אַראַפּרייסן פֿון די קעפּ די טורבאַנען און לאַמיר
אומקומען אויף קידוש השם!“

ר' משה איז געווען אין גאַנצן 25 יאָר אַלט. ער האָט שוין
אַנגעשריבן אַ פֿאַר ביכער — איין בוך וועגן דעם ייִדישן לוח,
אַ צווייט בוך וועגן לאַגיק — אַבער ער איז ניט געווען פאַרימט.
מען האָט וועגן אים געוואוסט נאָר צווישן די געלערנטע און מען
האַט אים פּאַוואַנדערט. „אַזוי יונג און אַזוי געלערנט!“ —
האַט מען געזאָגט. אַבער קיינער האָט אים נאָך ניט פּאַטראַכט
ווי אַ פֿירער פֿון יידן. און ער איז דערצו נאָך געווען אַ פֿרעמדער
אין פֿעץ.

האַט דער יונגער ר' משה געקלערט : צי זאָל ער שרייבן
אַן ענטפֿער ? ווער איז ער אַז ער זאָל זאָגן זײַן וואָרט אין אַזאַ
וויכטיקער פֿראַגע, אין אַ פֿראַגע פֿון לעבן און טויט ? אַבער

שווינגן האָט ער נים געקאַנט! דער שטרענגער רב פֿון דער פֿרעמד ווייס דאָך נים וואָס דאָס הייסט לעבן מאַג-איין מאַג-אויס אין אזא בימערער ספּנה. ער פֿאַרשטייט דאָך נים, ווי שווער עס קומט אָן צו זײַן אַ ייד אין געהיים.

האָט ער באַשלאָסן — ער וועט נים שווינגן! ער וועט אַרויס-טרעטן מיט ווערטער פֿון טרייסט, מיט ווערטער וואָס זאָלן צוגעבן מוט. ער דאַרף זען אז די יידן אין פֿעץ און אין אלע אַנדערע ערטער אונטער די פֿאַנאַמישע אַלמאַהאַדן זאָלן בלייבן יידן! האָט ר' משה אָנגעשריבן אַ לאַנגן בריוו, אַדער אַ קליין ביכל, וואָס מען רופֿט עס געוויינטלעך „דער בריוו וועגן שמד“.

וואָס זאָגט ער דאַרטן? פֿרײַער פֿון אַלץ דאַרף מען זײַן רואיק, מען טאָר נים פֿאַרלירן דעם קאַפּ. מען מוז טאַקע זײַן גרייט אויף קידוש השם, אָבער נאָר ווען מען וויל צווינגען יידן איבערטערטן די דריי הויפט-געבאַטן. און וואָס זײַנען די דריי הויפט-געבאַטן? נים צו דינען געצן, נים צו פֿירן קיין אומריין לעבן, נים צו דערהרגענען אַ מענטשן! דאָס לעבן איז בײַ יעדערן זייער טײַער, אָבער עס איז נים דאָס טײַערסטע. מען טאָר נים דערהרגענען אַ צווייטן אַליין צו בלייבן לעבן; מען טאָר זיך נים בוקן צו געצן, פּדי צו בלייבן לעבן; מען טאָר נים פֿירן אָן אומריין לעבן, פּדי זיך צו ראַטעווען. אָבער מען זאָל נים אויפֿ-געבן דאָס לעבן נאָר איבער שטאַלץ, נאָר איבער דעם וואָס עס איז נים גרינג אין געהיים צו זײַן אַ ייד.

וואָס זשע זאָל מען טאָן? מען דאַרף פֿאַרלאָזן דאָס לאַנד, ווען מען קען נאָר. און אויב מען מוז דערווײַל לעבן אין פֿעץ, אַדער אין אַנדערע ערטער אונטער דער הערשאַפֿט פֿון די אַלמאַ-האַדן, דאַרף מען זאָגן אז מען איז אַ מוחמדאַנער און זיך ראַטעווען פֿון טויט.

ה. — אין גרויס ספּנה

אַ יידער ר' משה האָט פֿאַרשפּרייט דעם בריוו, האָט ער אים פֿאַרגעלייענט פֿאַרן פֿאַטער און פֿאַרן ינגערן ברודער. דער פֿאַטער האָט געזאָגט:

— „דו ביסט גערעכט, מיין זון. מיר דארפן זיך פֿעסט האַלטן פֿאַרן שטריק פֿון ייִדישן גלויבן, מיר זאלן קענען בלייבן לעבן אויף דער וועלט. אָבער יעדער ייד דארף היטן זײַן לעבן, ווייל ער לעבט גיט פֿאַר זיך, ער לעבט פֿאַר דעם גאַנצן פֿאַלק, ער לעבט פֿאַר גאָט!“

זײַן ייִנגערער ברודער דוד איז צוגעגאַנגען צו אים, האָט אים אַרומגענומען און געזאָגט:

— „ביסט אזוי קלוג, משה! און ביסט אין גאַנצן גערעכט! אָבער — דו באַהאַלט דעם בריוו וואָס דו האָסט אָנגעשריבן, זאלן מענטשן זיך גיט דערוויסן וועגן אים!“

— „איך האָב דאָך דעם בריוו געשריבן גיט פֿאַר אײַך — איר דאַרפֿט דאָך גיט אַזאָ בריוו. איך האָב דאָך אים געשריבן פֿאַר אַלע ייִדן פֿון פֿעץ, פֿאַר אַלע ייִדן אונטער דער שווערד פֿון די פֿאַנאַטישע אַלמאַהאַדן!“ — האָט זײַן עלטערער ברודער געענטפֿערט.

— „טאַקע ווייל מיר לעבן צווישן פֿאַנאַטישע מענטשן, טאַרסטו אַזאָ בריוו גיט פֿאַרשפּרייטן. עס וועט גיט בלייבן קיין סוד. מען וועט זיך דערוויסן, ווער עס האָט דעם בריוו געשריבן, וועט מען דיך משפּטן. און דו ווייסט דאָך ווי זיי משפּטן! דו ביסט אין גרויס ספּנה, ברודער מיַנער!“ — אזוי האָט דוד געוואָלט אָפּריידן זײַן ברודער, ער זאל דעם בריוו גיט פֿאַרשפּרייטן.

— „איך מוז טאָן וואָס — מען מוז טאָן!“ — איז ר' משה געבליבן פֿעסט בײַ זיך. און ער האָט געזען אַז זײַן בריוו זאל דערגיין צו די ייִדן פֿון פֿעץ.

און די ייִדן האָבן געשעפּט טרייסט און פֿעסטקייט פֿון די קלוגע און רואיקע רייד. זיי האָבן דעם יונגן געלערנטן גענומען באַ-טראַכטן ווי זייער פֿירער, ווי זייער וועגווייזער. און דער בריוו איז געוואָרן באַוואוסט אומעטום וואו ייִדן האָבן געלעבט אין געפֿאַר פֿון טויט. און זיי האָבן אַלע געזאָגט: בעסער לעבן פֿאַרשמעלט ווי ייִדן איידער אומקומען פֿון שווערד; בעסער לעבן פֿאַרשמעלט ווי ייִדן איידער אין גאַנצן ווי מוחמדאַנער!

אָבער די מאַכט אין פֿעץ האָט זיך דערוואַוסט, ווער עס האָט דעם בריוו געשריבן. און מען האָט אַרעסטירט ר' משה, דעם זון פֿון מיימון, און מען האָט אים געבראַכט פֿאַר אַ שטרענגן פֿאַנאַטישן ריכטער. ר' משה האָט ניט געלייקנט, אַז ער האָט דעם בריוו געשריבן. און דער ריכטער איז שוין געווען גרייט צו פֿאַר-משפּט ר' משה, דעם זון פֿון מיימון, צום טויט.

אין דער לעצטער רגע איז אַרײַן צום ריכטער איינער פֿון די גרעסטע מוחמדאנישע געלערנטע, דער פּאַעט איבן מאַזשא. ער האָט זיך איינגעשטעלט פֿאַר זײַן ייִדישן פֿרײַנד. ער האָט דערציילט ווי באַרימט עס איז דער יונגער ייד, ווי אַלע אַראַ-בישע געלערנטע לײַט באַוואַנדערן אים. ער האָט געזאָגט אַז מען וועט אין דער גאַנצער וועלט זײַן אויפֿגעבראַכט, אויב מען וועט אים טײַטן. און ער האָט מיט זײַנע קלוגע רייד געראַטעוועט ר' משה דאָס לעבן.

ו. — דער שמורעם אויפֿן ים

ר' משה איז ווידער געווען אויף דער פּרײַ. עס איז אָבער געווען צו גרויס די ספּנה צו בלייבן אין פֿעץ. מען קען אים דאָך ווידער כאַפּן און משפּטן פֿון דאָס נײַ. און ניט אַלע מאַל קען מען דאָך איבערריידן פֿאַנאַטיקערס. האָט די גאַנצע משפּחה באַשלאָסן צו אַנטלויפֿן.

די מומער האָט שוין ניט געלעבט. זי איז געוואָרן קראַנק אין דער צײַט פֿון די שווערע וואַנדער-יאָרן און זי איז געשמאַרבן אַ קורצע צײַט נאָך דעם ווי מען איז געקומען קײַן פֿעץ. האָט ר' משה גענומען זײַן אַלטן פֿאַטער ר' מיימון, זײַן ברודער דוד און דאָס קלײַנע שוועסטערל, און אין מיטן נאַכט האַפּן זיי אַלע זיך אַרויסגעגנבֿעט פֿון שטאָט.

בײַם ברעג האָט שוין געוואַרט אַ שיפּל. מען האָט זיך געלאָזט איבערן גרויסע מיטלענדישן ים. דער ווינט האָט אַנגעבלאַזן די זעגלען. דאָס שיפּל האָט זיך געטראָגן קײַן מזרח.

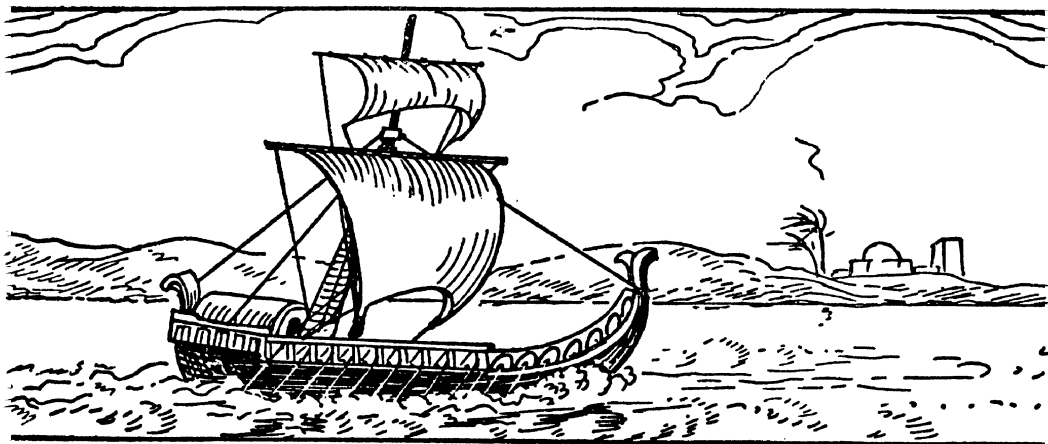
— „מיר האָבן זיך געראַטעוועט פֿון זייערע הענט!“ — איז געווען גליקלעך דער גומער דוד.
 — „מיר פֿאַרן קיין ארץ-ישראל, קיין ארץ-ישראל!“ — האָט מיט פֿרייד געשרייען דאָס שוועסטערל.
 — „און מיר וועלן דאַרטן קענען אָפֿן זײַן יידן!“ — האָט ר' משה צוגעגעבן.

איז אָנהייב איז אַלץ געווען גוט. אָבער אויפֿן זעקסטן טאָג איז געוואָרן אַ שרעקלעכער שטורעם אויפֿן ים. דער ווינט האָט צעריסן די זעגלען. די קליינע שיף האָט געהאַלטן פֿינף אונטערגיין. די כוואַליעס האָבן געוואָרפֿן די אומבאַהאַלפֿענע שיף. ר' מיימון האָט געהאַלטן פֿאַר דער האַנט זײַן טעכטערל און האָט מורא געהאַט: זײַן גאַנצע משפּחה וועט אומקומען!

ר' משה האָט געטרייסט דעם פֿאַטער:

— „געדענקסט, פֿאַטער, ווי דו האַסט שטענדיק גערעדט וועגן דעם שטריק פֿאַר די וואָס טרינקען זיך, וועגן דעם שטריק פֿון הימל, וועגן אונדזער גלויבן...“

— „לאַמיר זיך פֿעסט האַלטן פֿאַרן שטריק“, — האָט ר' מיימון געזאָגט, — „לאַמיר אַלע בעטן גאָט, ער זאָל אונדז ראַטעווען און מיר זאָלן בשלום אַנקומען אין דעם לאַנד פֿון אונדזערע אַכּוּת.“

די משפחה האָט תפילה געמאָן צו גאָט. עס איז זיי געוואָרן
גרינגער אויפן האַרצן. ר' משה האָט געזאָגט :

— „אודאי וועלן מיר גערעטעוועט ווערן! היינט איז צען
טעג אין דעם חודש אייר. אָט דעם טאָג וועל איך און מיינע
קינדער וואָס איך וועל האָפן און מיינע אייניקלעך — מיר אַלע
וועלן דעם טאָג אָפהיטן ווי אַ דאַנקטאָג צו גאָט, וואָס האָט אונדז
אַרויסגערעטעוועט פֿון דעם שמורעם אויפן ים.“

און דער שמורעם איז טאַקע שטילער געוואָרן, און די שיף
איז ניט אונטערגעגאַנגען. מען האָט פֿאַרריכט די זעגלען און מען
איז ווייטער געפֿאַרן.

און ר' משה האָט הייליק געהאַלטן זיין צוואַג, און זיינע
קינדער און קינדס-קינדער נאָך אים — דער צענטער טאָג אין חודש
אייר איז פֿאַרבליבן אַ דאַנקטאָג צו גאָט אין רמבם משפחה.
יא, רמבם — דאָס איז דער געקירצטער נאָמען פֿון

רבנו — אונדזער לערער

משה

בן — דער זון (פֿון)

מיימון.

ז. — אין ארץ-ישראל

א גאַנצן חודש האָט געדויערט דאָס פֿאַרן מיט
דער שיף פֿון פֿעץ ביז דער שטאַט עכו אין ארץ-ישראל. מען איז
אַנגעקומען אין דעם הייליקן לאַנד אַ פֿאַר טעג פֿאַר שבוּעות.
ווען ר' מיימון און זיינע קינדער זיינען אָנגעקומען, האָט עס אַרויס-
גערופֿן גרויס פֿאַרוואַונדערונג: קיין ייד איז דעמאָלט ניט גע-
פֿאַרן קיין ארץ-ישראל. עס איז דעמאָלט געווען זייער שווער
פֿאַר יידן צו לעבן אין דעם לאַנד פֿון די אַכּוּת — און דאָ קומט
פֿלוצעם אָן אַ גאַנצע משפחה, און דערצו נאָך אַזאַ חשוּבֿע!
דער יונגער רב פֿון עכו האָט זיי זייער פֿריינדלעך באַגעגנט.

ר' מיימון און זינע קינדער זינען געווען די געסט פֿון דעם רב. ר' משה און דער יונגער רב פֿון עכו זינען געוואָרן זייער גוטע פֿרײַנד.

ווי נאָר עס איז אוועק דער יום-טובֿ שבוֹעות, האָפֿן די ניי אַנגעקומענע גלייך געוואָלט פֿאַרן קיין ירושלים. אָבער אלע יידן פֿון עכו האָפֿן זיי אָפּגערעדט :

— „איצט קען מען גישט! דאַרמטן איז די פֿעסטונג פֿון די קרייצפֿאַרערס, פֿון די קריסטן וואָס זינען פֿון דער ווייט געקומען און געזאָגט אז זיי באַפֿרײַען קריסטוסעס קבֿר, אָבער דערווייל רויפֿן זיי דאָס לאַנד און הרגענען אויס יידן און מוחמדאַנער. מיר לעפֿן דאָ אין גרויס סכּנה, אָבער פֿאַרן קיין ירושלים איז נאָך געפֿערלעכער!“

מען האָט זיי אַלץ אָפּגעלייגט און אָפּגעלייגט דאָס פֿאַרן קיין ירושלים. עס איז שוין אוועק דער גאַנצער זומער, עס זינען שוין פֿאַרבני די יום-טובֿים, עס איז שוין האַרבסט. עס ווערט אַלץ קלאַרער: מען וועט אין ארץ-ישׂראל ניט קענען פֿאַרבלייבן, מען וועט מוזן פֿאַרלאָזן דאָס הייליקע לאַנד.

— „אָבער פֿרײַער מוז איך זיך אויסוויינען ביים פּותל מערבֿי!“ — האָט געזאָגט דער אַלמער ר' מיימון.

און די משפּחה האָט אַינגעשמעלט דאָס לעפֿן און איז טאַקע געפֿאַרן קיין ירושלים. אלע פֿיר זינען געשטאַנען מיט געבויגענע קעפֿ ביים פּותל מערבֿי, מען האָט זיך אויסגעוויינט בני דער טרערן-וואַנט, בני דער איינציקער שטיינערנער וואַנט וואָס איז איבערגעבליבן פֿון בית-המקדש.

— „און איצט דאַרפֿן מיר באַקוקן די אייביקע, די הייליקע שטאַט!“ — האָט פֿאַרגעלייגט ר' משה.

אָבער דוד האָט עס ניט דערלאָזן און ער האָט זיך געווענדט צום עלטערן ברודער :

— „דו האָסט דאָך אַליין געלערנט מיט מיר אז בני גאָט אין די אויגן זינען יידן הייליקער ווי האַלץ און ווי שטיינער אַפֿילו פֿון זיין שטאַט, פֿון זיין הויז. דאַרפֿן מיר אונדזער לעפֿן האַלטן

טייערער ווי דאס באקוקן די הייליקע שטאט. מיר טארן זיך
דא ניט ארומדייען.

מיט א שווער הארץ איז מען אוועק פֿון ירושלים. די משפחה
איז געקומען קיין חברון. דארטן האט מען געפֿונען א קליין
היפלעלע צעשראקענע יידן. ר' משה און זיין אלטער פֿאטער האבן
תפילה געטאן ביי דער מערת המכפלה, דער הייל וואו עס זינגען
פֿאראן די קברים פֿון די אבות.

ת. — אין דעם לאַנד מצרים

נאָר ניין חדשים לאנג איז די משפחה פֿון דעם
קארדאווער דיין געווען אין ארץ-ישראל. אזוי ווי אמאל דער
אלטער פֿאטער יעקב מיט זיין משפחה, אזוי האט איצטער דער
אלטער ר' מיימון און זיין פֿאמיליע אראפגענידערט קיין מצרים.
דארטן איז געווען גוט. דאס לאנד איז געווען רואיק און זאט.
די הערשערס זינגען ניט געווען שלעכט צו יידן. און ר' מיימון און
זינע קינדער האבן זיך באזעצט אין פֿאסטאט, אין דער יידישער
פֿארשטאט פֿון קאהירא.

ר' מיימון און זיין זון דוד האבן גענומען האנדלען מיט
טייערע שטיינער. דעם עלטערן זון האט מען ניט געלאזט, ער זאל
האנדלען. דער פֿאטער און דער ברודער האבן אים זייער ליב
געהאט און געוואוסט אז ער קען אויפֿטאן א סך מער, ווען ער
וועט שרייבן, ווען ער וועט פֿארענדיקן זיין גרויס ווערק, וואס ער
האט עס אנגעהויבן נאך מיט יארן צוריק. האט ר' משה שטודירט
און געשריבן זיין ווערק, און דער פֿאטער און דער יינגערער ברודער
האבן געשפּיזט די משפחה.

נאָר דער אלטער ר' מיימון איז שוין געווען אויסגעמאטערט
פֿון זיין שווער וואַנדער-לעבן. אזוי ווי דער אלטער פֿאטער יעקב,
איז ער אויך אין גיכן נאָכן קומען קיין מצרים דארטן געשטארבן.
אלע יידן האבן הייס באוויינט דעם דיין פֿון קארדאווא.

דוד האט התונה געהאט און געהאט א שוין טעכטערל. אויך

דער עלטערער ברודער האָט חתונה געהאַט. ער האָט ניט גע-
וואָלט אז דוד זאָל אליין זײַן דער איינציקער פֿאַרזאָרגער פֿון
אַלעמען. אָבער דוד האָט געזאָגט:

— „ברודער מיניער, וואָס ווילסטו? מיר זײַנען דאָך שותפֿים.
נאָר איך האַנדל פֿאַר ביידן און דו לערנסט פֿאַר ביידן. אזוי ווי עס
איז געווען די שותפֿות צווישן יעקבֿס צוויי זין, צווישן יששכר און
זבולון. דו ביסט דער יששכר, דו האָרעוועסט פֿאַר דער תורה,
אז עס זאָל אויף אייביק פֿאַרבלײַבן אין די הערצער און אויף די
ליפֿן פֿון די מענטשן דער נאָמען פֿון אונדזער פֿאַטער, מען זאָל
דערמאָנען דעם זון פֿון מיימון — דײַך, דײַנע אויפֿמוען. און איך
בײַן דער זבולון, דער וואָס האַנדלט מיט אונדזערע שותפֿישע שטיי-
נער. דו אַרבעטסט אַ סך שווערער ווי איך.“

און דער עלטערער ברודער האָט געזען אז דעם ייִנגערן וועט
זייער וויי טאָן, אויב ער וועט ניט אַינגיין עס זאָל ווײַטער זיך
צײַען אַזאַ מין שותפֿות. האָט ער שטודירט און דוד האָט געהאַנדלט.
דערווייל האָט ר' משה געקריגן אַלץ אַ גרעסערן נאָמען ווי אַ
געלערנטער. און ווען עס איז פֿאַרטיק געוואָרן זײַן ערשט גרויס
ווערק האָבן שוין אַלע געזאָגט:

— „ר' מיימנס זון, רבנו משה בן מיימון — אַ, ער איז דער
גרעסטער קענער פֿון תלמוד!“

און עס איז גאַרניט אזוי איינפֿאַך צו ווערן דער גרעסטער
קענער פֿון תלמוד. ווייל דער תלמוד איז ניט איין בוך, און אויך
ניט עטלעכע ביכער. דער תלמוד איז אזוי ווי אַ מין גרויסע און
רײַכע ענציקלאָפֿעדיע פֿון דעם ייִדישן וויסן. זײַבן הונדערט יאָר
האַט געדויערט דאָס שאַפֿן דעם תלמוד. און בײַז רמבֿמען זײַנען
אָוועק נאָך זײַבן הונדערט יאָר ווען מען האָט געלעבט אזוי ווי
דער תלמוד הייסט. מען האָט געהאַלטן אין איין לערנען דעם
תלמוד און מען האָט זיך פֿאַרטיפֿט אין אים. פֿאַרשטיין דעם
תלמוד בעסער ווי אַלע אַנדערע, בעסער ווי אַלע וואָס האָבן
געלעבט אין זײַן צײַט און אויך ווי אַלע וואָס האָבן געלעבט פֿאַר
אים — דערצו דאַרף מען זײַן גאָר אַ גרויסער גאון.

ט. — דער פירוש אויף משנה

T ער תלמוד באשטייט פֿון צוויי ניט גלייכע טיילן: פֿון א קירצערן און אן עלטערן טייל — מען רופֿט אים משנה — און פֿון א סך א לענגערן און א שפעטערדיקן — וואָס מען רופֿט אים גמרא. די משנה באשטייט פֿון קורצע שפּרוכן און קורצע פּאַראַגראַפֿן. ניט אלע מאָל ווערט אין דער משנה אָנגעוויזן, ווער עס זאָגט אַרום די מיינונג. ניט אלע מאָל ווערט אָנגעגעבן דער מאַטיוו פֿאַר אַ מיינונג. די משנה איז געשריבן זייער קורץ. אין דער גמרא זינען פֿאַראַן אַ סך דעבאַטעס וועגן די זאכן וואָס די משנה רעדט וועגן זיי. די גמרא איז אזוי ווי אַ דערקלערונג און אַ פֿאַרטיפֿונג פֿון דער משנה.

דעם רמבם ערשט גרויס ווערק איז אַ פירוש אויף דער משנה. אַ פירוש איז אַ דערקלערונג. פּדי צו קענען דערקלערן די משנה דאַרף מען זייער גוט קענען די גאַנצע גמרא און האָבן אַ שאַרפֿן, אַ לאַגישן קאַפּ. דערצו איז נאָך דעם רמבם פירוש אויף דער משנה אַנדערש ווי עס איז געוויינטלעך אַ פירוש, אַ קאַמענטאַר. ער פֿאַרנעמט זיך ניט מיטן דערקלערן שווערע ווערטער אַדער אומקלאַרע שטעלן. דער רמבם דערקלערט די משנה טיפֿער: ער ווייזט אָן פֿאַר וואָס די משנה נעמט אָן אזאָ געזעץ און ניט קיין אַנדער געזעץ, פֿאַר וואָס דאַרטן איז פֿאַראַן די אַדער יענע מיינונג. ער ווייזט אויף די לאַגיק פֿון דער גאַנצער משנה, די סיסטעם אירע, אירע צילן, אירע אידיען. ער קלערט אויף ווי אזוי די תנאים, די וואָס האָבן געשאַפֿן די משנה, האָבן געקוקט אויף דער וועלט און אויף דעם ייִדנס וועג אין לעבן.

אזוי באַקומט זיך אז דער פירוש אויף משנה איז אַ ווערק פֿון אַ פֿילאָסאָפּ. דער רמבם איז אַ ייִדישער פֿילאָסאָפּ וואָס ווייזט אָן אויף די שיינע, די איידעלע, די הייליקע זאכן, וואָס זינען פֿאַראַן אין די ייִדישע געזעצן און אין דעם לעבן נאָך אַט די גע-זעצן נאָך.

דער רמבם וויל אַפּרייניקן פֿאַרשיידענע גלייבונגען. אַנדערע שטעלן זיך פֿאַר אז די צדיקים זיצן אין גן-עדן און עסן און טרינקען,

און אז די רשעים ברענען אין א פֿייער פֿון גיהנום. דערקלערט דער רמבם אז אונדזערע חכמים האָפֿן ניט געמיינט — דאָס לעבן נאָכן טויט איז ענלעך צום לעבן אויף דער ערד. זיי האָפֿן נאָר גערעדט מיט משלים. און ער גיט עס אַליין צו פֿאַרשטיין מיט זייער אַ פֿיינעם משל :

ווען דער פֿאַטער פֿירט דאָס קליינע קינד זינס צום רבין, וויל דער פֿאַטער אז דאָס קינד זאָל אָנהייבן לערנען מיט פֿרייד. וואַרפֿט ער אים אַ ניסל, אַ פֿינג, אַן אַנדער זיסע זאָך פֿון אויבן און מען זאָגט דערפֿי דעם קינד : „אַ מלאַך פֿון הימל האָט עס דיר גע- וואַרפֿן!“ דאָס קינד גלייבט, האָט פֿרייד און הייבט מיט פֿרייד אַן זיך לערנען.

ווען דאָס קינד איז אַ ביסל עלטער, רעדט צו אים דער פֿאַטער שוין אַנדערע רייד : „לערן זיך גוט, וועל איך דיר קויפֿן נײַע שײַך, נײַע קליידער!“ און דאָס קינד לערנט זיך גוט, עס וויל קריגן די אַלע גוטע זאַכן. און דאָס קינד קען דערווייל אַלץ מער און מער.

דאָס קינד איז שוין אַ גרעסערער יונגל. און דער יונגל טראַכט שוין אַליין פֿאַר זיך : אז איך וועל לערנען, וועל איך קענען, וועל איך פֿאַרדינען געלט, וועט מיר זײַן בעסער אויף דער וועלט. און עס זײַנען פֿאַראַן אויך דערוואַקסענע וואָס טראַכטן זיך : אז איך וועל אַ סך לערנען, וועל איך ווערן אַ גרויסער געלערנטער, וועל איך האָפֿן אַ סך פֿבֿוד פֿי לײַטן.

זאָלן זיך טראַכטן אָט ווי זיי טראַכטן — דאָס קינד און דער יונגל, און אַפֿילו דער דערוואַקסענער. אַזאַ טראַכטן העלפֿט זיי צום לערנען. אָבער אין דער אמתן לערנט מען נאָר צו וויסן, צו וויסן דעם אמת. אָבער ניט אַלע פֿאַרשטייען עס — רעדט מען צו זיי אַזוי אז זיי זאָלן יאָ פֿאַרשטיין !

אין דעם זעלביקן ווערק האָט דער רמבם אויסגערעכנט 13 פֿרינציפֿן פֿון דעם ייִדישן גלויבן. אָט די פֿרינציפֿן רופֿט מען אַני-מאמינס. זעקס אַני-מאמינס ריידן וועגן גלויבן אין גאָט, פֿיר וועגן דעם גלויבן אין דער תּורה און דריי וועגן באַלוינונג פֿאַר גוטס און וועגן משיחן.

י. — דער ברודער דוד

חשה, דער עלטערער ברודער, האט אנגעשריבן א טייער ווערק; דוד, דער יונגערער ברודער, האט געפירט דעם האנדל מיט טייערע שמיינער. ביידע פרידער איז גוט געגאנגען. אפער ווען מען האנדלט מיט טייערע שמיינער קען מען מיט א מאל ריך ווערן און מען קען אויך מיט א מאל ארעם ווערן. און דאס מזל האט זיך געגעבן א דריי ביי דעם ברודער דוד. ער האט פלוצעם אנגעווארן א סך געלט און ער האט זיך געפילט זייער אומגליקלעך. ער האט ניט געקלערט וועגן זיך און ניט וועגן זיין אייגענער משפחה.

„וואס וועט זיין מיט מיין גרויסן ברודער? וועט ער דארפן אוועקווארפן זיין שטודירן און זיינע ווערק און אליין זיך נעמען צום האנדל אדער צו א פראפעסיע? ניין, איך וועל עס ניט דערלאזן!“ — אזוי האט ער זיך געטראכט. און ער האט בא-שלאסן: „אונדזער גאנצע משפחה דארף מיט איין מאל ריך ווערן!“

וואס זשע האט ער געמאן דערצו? ער האט באשלאסן צו גיין אויף א גרויסער ריזיקע. ער האט אנגעליען א סך געלט, גע-קויפט פארן גאנצן געלט טייערע שמיינער. די טייערע שמיינער וועט ער אוועקפירן קיין אינדיע, דארטן וועט ער קריגן א סך געלט פאר זיי, פארן געלט וועט ער קויפן געווירצן וואס מען קריגט נאר אין אינדיע און זיי ברענגען קיין מצרים. ער וועט אויך פון אינדיע ברענגען טייערע שמיינער וואס מען זעט זיי ניט אין מצרים.

ר' משה האט געוואלט אפריידן זיין יונגערן ברודער פון דער ווייטער נסיעה.

— „די ספנה פון דער נסיעה איז דאך אזוי גרויס!“ — האט דער עלטערער ברודער גערעדט צום יונגערן, — „און דו האסט א ווייב און א מעכטערל א קליינס...“

— „און א טייערן ברודער וואס וועט קענען אויך ווייטער

לערנען תורה און אַנשריבן נאָך גרעסערע ווערק, און פֿאַר זיי אַלעמען פֿאַר איך קיין אינדיע", — האָט דוד מיט אַ שמייכל איבער-געריסן די רייד פֿון זײַן ברודער.

— „אַבער ווען מען האָט נאָענטע מענטשן טאָר מען ניט שטעלן אין געפֿאַר דאָס אייגענע לעבן!" — האָט דער עלטערער ברודער ווי אַ פֿאַטער גערעדט צום ייִנגערן.

— „דו געדענקסט, ווי איך האָב דיר אָנגעוויון אויף דער ספּנה, ווען דו האָסט אָנגעשריבן „דעם בריוו וועגן שמד" ? דו האָסט געענטפֿערט, אז דו פֿילסט. — דו מוזסט עס טאָן. איצט פֿיל איך, אז איך מוז עס טאָן. און אזוי ווי זבולון זאָגט ניט קיין דעה יששכרן וואָס ער זאָל לערנען, אזוי זאָל יששכר ניט פֿאַר-ווערן זבולונען צו האַנדלען ווי ער וויל."

און דוד האָט זיך אוועקגעלאָזט אין דער ווייטער נסיעה. מיט טרערן אויף די אויגן און מיט אַ שווער האַרץ האָט אים אַרויס-פּאַגלייט זײַן עלטערער ברודער. ער האָט לאַנגע חדשים געוואַרט אויפֿן ברודערס צוריקקומען. אַבער דער ברודער איז ניט געקומען פֿון דער נסיעה אַהיים. געקומען איז אַן אַנזאָג :

„עס האָט געטראָפֿן אַן אומגליק. די שיף איז אונטערגעגאַנגען אין מיטן אינדישן אַקעאַן."

דוד איז דערטרונקען געוואָרן. אין איינעם מיט אים איז אונטערגעגאַנגען אַלץ וואָס ר' מיימונס קינדער האָבן פֿאַרמאַגט.

יא. — דער דאָקטער פֿון פֿאַסטאָט

ר' משה האָט זייער ליב געהאַט זײַן איינציקן ברודער. דעם ברודערס טויט האָט אים געטראָפֿן ווי אַ דונער. ער איז שטענדיק געווען אַ שוואַכער און דאָס גרויסע אומגליק האָט אים אין גאַנצן קראַנק געמאַכט. ער איז אויף אַ געפֿערלע-כער קראַנקייט אָפּגעלעגן אין בעט לאַנגע חדשים. זײַן משפּחה

און די משפחה פֿון דעם דערטרונקענעם ברודער האָבן דערווייל געלעבט אין גרויס נויט.

דאָס איז געווען די שווערסטע צײַט אינעם לעבן פֿון ר' מיי-מונס זון. ער האָט אָנגעשטרענגט זײַן גאַנצן ווילן, ער האָט זיך געראַנגלט מיט דער קראַנקייט — און ער האָט געזיגט. ער איז ענדלעך אַראָפּ פֿון בעט און זיך געקענט נעמען צו אַן אַרבעט. אָבער צו וואָס זאָל ער זיך נעמען? ער אליין, אין גאַנצן פֿאַר זיך, האָט קײן מאָל נײַט פֿאַרדינט. קײן געלט צו פֿירן ווײַטער דעם האַנדל מיט טײַערע שטײנער איז נײַטאָ. ער דאַרף איצט אויס-האַלטן דודס אַלמנה און זײַן קלײן טעכטערל. ער דאַרף אויך אויסצאָלן אַלעמען דאָס געלט וואָס דוד האָט אָנגעלײַען פֿאַרן פֿאַרן.

ער האָט שטודירט מעדיצין. אָבער ער האָט נײַט געקלערט אז ער וועט דערפֿון מאַכן אַ פּראַפֿעסיע פֿאַר זיך. זײַן פֿאַטער האָט אויך געהײלט קראַנקע, אָבער ער האָט קײן מאָל זיך נײַט געלאָזט באַצאָלן פֿאַר דעם. אײם איז אויך אויסגעקומען צו געבן עצות זײַנע קראַנקע פֿרײַנד, אָבער — לעבן פֿון דעם וואָס מען העלפֿט אַ קראַנקן מענטשן? עס איז אײם געווען מאַדנע. ער האָט אָבער געמוזט שפּײַן צוויי משפּחות און באַצאָלן חובֿות. איז ער געוואָרן אַ דאָקטער. און פֿון דעם האָט ער שוין געלעבט ביזן סוף פֿון זײַנע טעג.

די ערשטע יאָרן פֿון זײַן אַ דאָקטער זײַנען געווען שווערע, אָבער אין גיכן איז ר' משה באַרימט געוואָרן ווי אַ דאָקטער. עס האָבן אָנגעהויבן צו קומען צו אײם מענטשן נײַט נאָר פֿון פֿאַסמאַט, נאָר אויך פֿון קאַהיראַ; נײַט נאָר פֿון קאַהיראַ, נאָר אויך פֿון ווײַטע שטעט; נײַט נאָר ייִדן, נאָר אויך אַ סך אַראַבער. ער האָט אויך גענומען שרײַבן ווערק וועגן מעדיצין, און די ווערק האָבן נאָך מער באַרימט געמאַכט זײַן נאָמען ווי אַ דאָקטער. מען האָט שוין אָנגעהויבן זיך צו דערציילן וואונדער-מעשיות ווי אזוי ער היילט אויס די שווערסטע קראַנקע.

איצט האָט ר' משה געהאַט פֿון וואָס צו לעבן. ער האָט אויך

געהאט א סך אנווען און פֿבֿוד. דערפֿאר אָפּער איז אים געפֿליבן זייער ווייניק צייט צו שרײַבן ווערק. האָט ער איבער זײַנע ווערק געמוזט אַרבעטן ביז שפּעט אין דער נאַכט, נאָך אַ שווערן טאָג אַרבעט. די ווערק האָבן אויפֿגעגעסן זײַן געזונט. אָבער ער האָט געאַרבעט: פֿמעט אַ גאַנצן טאָג אַרום קראַנקע, ביז שפּעט אין דער נאַכט איבער זײַנע ווערק.

יונגע מענטשן וואָס זוכן וויסן האָבן שטענדיק אים אַרומ־גערינגלט. זיי האָבן געשלונגען איטלעכס וואָרט זײַנס. זיי האָבן זיך בײַ אים געלערנט פֿילאַסאָפֿיע, מאַטעמאַטיק און אַנדערע וויסנשאַפֿטן. זיי האָבן אים שטענדיק געפֿרעגט שאלות אין לערנען. זיי האָבן זיך צוגעקוקט ווי אַזוי ער היילט קראַנקע. זיי האָבן זיך בײַ אים געלערנט, און זיי זײַנען אים געווען געטרײַ, און זיי האָבן גרויס געמאַכט זײַן נאָמען אין פֿאַרשיידענע לענדער, ווייל פֿון ווייטע לענדער איז מען געקומען צו ר' מיימונס זון. איינער פֿון זײַנע תּלמידים, שלמה פּהן, איז אוועקגעפֿאַרן קיין תּימן. דאַרטן האָט ער אַלעמען דערציילט וועגן זײַן גרויסן רבּין.

יב. — „דער בריוו קיין תּימן“

הונדערטער, הונדערטער יאָרן האָבן שוין ייִדן געלעבט אין תּימן, און גוט איז זיי דאַרטן פֿמעט קיין מאָל ניט געווען. איצט אָבער האָט זיך אויף זיי אָנגערוקט אַ גרויסע צרה. דער אַראַבישער הערשער האָט געוואָלט, אַז זיי זאָלן זיך אָפּזאָגן פֿון זייער גלויבן, אַניט וועט ער זיי פֿאַרטרייבן פֿון זײַן לאַנד. און דאָ איז אויפֿגעקומען צווישן זיי איינער וואָס רעדט אַזעלכע מאַדנע רייד: ער איז משיח, זאָגט ער; ער וועט די ייִדן באַפֿרײַען און זיי באַלד פֿירן קיין אַרץ־ישׂראַל; ער קען ווייזן וואַונדער, זאָגט ער. אַנדערע האָבן געגלייבט, אַז ער איז דאָס דער אמתער משיח, אַנדערע האָבן געטענהט אַז ער איז אַ פֿאַלשער, אַז ער איז קיין משיח ניט.

איז די נויט געווען גרויס און די צעטומלעניש נאך גרעסער.
צו וועמען זאל מען זיך ווענדן?

איז איינעם פֿון די פֿירערס פֿון די תימנער יידן איינגעפֿאלן:
ער וועט זיך ווענדן צו ר' משה, צו ר' מיימונס זון, וואָס זיין תלמיד
האָט אזוי פֿיל דערציילט וועגן אים. זאל ער זיי געבן די ריכ-
טיקע עצה!

און ר' משה האָט זיך אָפּגערופֿן מיט אַ לאַנגן בריוו, פֿול מיט
קלוגע רייד און מיט האַרציקע טרייסטווערטער. אַט דער בריוו איז
באַרימט געוואָרן און מען רופֿט אים — „דער בריוו קיין תימן“.
דער רמבם זאָגט די תימנער יידן אַז זיי זאלן זיך ניט צוהערן
צו פֿאַלשע און נאַרישע רייד. עס זינגען געווען אַמאָל פֿאַלשע
נבֿיאים און איצט טרעפֿן זיך פֿאַלשע משיחים. דער וואָס זאָגט
בני זיי אַז ער איז משיח — איז אַ פֿאַלשער מענטש. דער עכטער
משיח קען ניט באַרימען זיך, קען ניט קומען ווי אַ קונצן-מאַכער
אַדער ווי אַ פֿישוף-מאַכער. ווען מען רעדט אין נאָמען פֿון שווערד
זינגען עס פֿאַלשע רייד. די אַלע וואָס האָבן זיך פֿאַרלאָזט אויפֿן
פּוח פֿון שווערד זינגען אומגעקומען. די וואָס האָבן געוואָלט
אומברענגען יידן מיטן פּוח פֿון שווערד — זינגען אַליין אומגעקומען.
און דער רמבם טרייסט: נבֿוכדנאָצר און טיטוס האָבן אונדז,
יידן, געוואָלט אומברענגען, אָבער מיר יידן לעבן נאָך און וועלן
אויך ווייטער בלייבן, ניט געקוקט אויף אַלע צרות וואָס מיר האָבן.
און ווייטער זאָגט ער: לאַמיר זיך ניט שרעקן וואָס מען
האָט אונדז פֿיניט, וואָס מען טוט אונדז שלעכטס. מען האָט אונדז
פֿיניט ניט ווייל מיר זינגען ערגער פֿון די אַנדערע, נאָר ווייל מיר
זינגען בעסער. זינט מיר האָבן געקריגן די תורה — האָט מען אונדז
פֿיניט, ווייל מיר הייבן די תורה, ווייל מיר לעבן מיט דער תורה
און אַדאָנק איר, ווייל אין אונדז איז דעריבער פֿאַראַן אַ געט-
לעכער פֿונקט.

און ער זאָגט אָן: ווערט ניט אַנדערש ווי איר זינט! מוטיקט
זיך און שטאַרקט זיך און האַלט אים די שלעכטע צייטן!
דער בריוו האָט אין זיך זייער אַ סך גלויבן אין דעם ייִדישן

פֿאַלק. ער איז געשריבן מיט וואַרעמקייט און ליבשאַפֿט צו די וואָס לייַדן. איז דער בריוו געווען אַ טרייסט און אַ שטאַרקונג פֿאַר די תּימנער ייִדן. זיי האָבן דעם בריוו געלייענט אין אַלע זייערע בתי־מדרשים. דער נאָמען ר' משה בן מיימון איז געוואָרן בײַ זיי אַ הייליקער נאָמען. זיי האָבן אַט דעם טײַערן נאָמען אַפֿילו אַרײַנגעשטעלט אין דער תּפֿילה — קדיש. און אזוי איז דער נאָמען פֿאַרבליבן אין זייער קדיש ביזן הײַנטיקן טאָג.

און נאָכן בריוו איז זיי גרינגער געוואָרן ניט נאָר אויפֿן האַרצן. דער פֿאַלשער משיח האָט זיך אײַנגערעדט אז אַ שווערד קען אים ניט דערהרגענען. ער האָט אַליין געבעטן, מען זאָל פּרוּוואָוּן אים אַפּהאַקן דעם קאַפּ מיט אַ שווערד — און ער וועט בלייבן לעבן. נ, מען האָט אים די טובה געטאָן, און אַלע האָבן געזען אז דאָס איז געווען אַ נאַרישער מענטש וואָס האָט זיך אײַנגערעדט אז ער איז דאָס משיח!

דער אַראַפּישער הערשער איז אויך געוואָרן בעסער צו די תּימנער ייִדן. דער רמבם האָט דאָס אויסגעפּוועלט דורך דעם סולטאַן פֿון מצרים!

יג. — „אַ שטאַרקע האַנט“

אבער גאָר גרויס איז דער רמבם געוואָרן אין די אויגן פֿון די ייִדן איבער דער גאַנצער וועלט, ווען ער האָט פֿאַר-ענדיקט דאָס גרעסטע און וויכטיקסטע ווערק זײַנס, אַ פֿול געזעצ-בוך פֿון דעם ייִדישן לעבן.

ייִדן האָבן געלעבט נאָך די געזעצן פֿון תּלמוד. אָבער דער תּלמוד גיט ניט אַלע מאָל אַ קלאָרן ענטפֿער, ווי עס איז דער ייִדישער דין. ער גיט אַפֿט ניט מער ווי אַ דעבאַטע וועגן אַ פֿראַגע. ער ברענגט שאַרפֿזיניקע מיינונגען, און — מען גייט נאָך דעם אַריבער צו אַן אַנדער דעבאַטע. דער תּלמוד איז ניט ענלעך אויף אַ געזעצבוך וואָס רעכנט אויס כּסדר אַלע מעגלעכע פֿאַלן וואָס

קענען פֿאַרקומען פֿאַר אַ ריכטער. דעריבער איז אָפֿט נים גרינג און נים פשוט צו וויסן, ווי עס איז דער דין.

צו קענען וויסן דעם דין, האָט מען געדאַרפֿט שמודיהן לאַנגע יאָרן. און ערשט נאָך דעם האָט מען געהאַט גרויסע ספֿקות — אָפֿשר פֿאַרשטייט מען נים ריכטיק דעם געדאַנק פֿון אַ דעבאַטע, אָפֿשר דאַרף מען פֿסקענען אַנדערש. מען האָט אָפֿט אויך גע-דאַרפֿט שיקן בריוו מיט שאלות אין ווײַטע לענדער, צו גרויסע רבנים, ווייל עס זײַנען געווען אַ סך אומקלאַרע זאַכן וועגן ייִדישן דין.

ווען ר' מיימונס זון איז נאָך געווען אַ ייִנגל, האָט ער שוין אויף זײַנע וואַנדערונגען געזען, ווי עס טרעפֿט זיך, אַז מען איז נים זיכער אין אַ דין. ער האָט נאָך יעמאַלט געהלומט: איך וועל אַנשרײַבן אַ ספֿר מיט אַלע דינים פֿון ייִדישן פֿאָלק! און זײַן פירוש אויף דער משנה איז נאָר געווען אַ שטאַפל צו זײַן גרויס ווערק, דעם הויפּטווערק פֿון זײַן לעבן, דעם געזעצבוך פֿאַר ייִדן וואָס ער האָט צונויפֿגעשטעלט.

דער רמבם האָט געהאַט אַ וואַנדערלעך לאַגישן קאַפּ און געקענט אין אַלץ אַרײַנברענגען אַ קלאַרע סיסטעם. דאָס געזעצ-בוך וואָס ער האָט צונויפֿגעשטעלט איז גוט און לאַגיש אַינגע-טיילט נאָך פֿאַרשיידענע ענינים נאָך. דאָרטן איז גרינג צו געפֿינען וואָס מען זוכט, און אויף אַלץ קען מען קריגן אַ קלאַרן ענטפֿער. איצט האָט מען מער נים געדאַרפֿט האַפֿן ספֿקות — מען האָט געקענט אַ קוק טאָן ווי אַזוי דער רמבם פֿסקנט, און מען האָט דאָך אַוודאי געקאַנט זיך פֿאַרלאָזן אויף אים.

דאָס גרויסע ווערק האָט צוויי נעמען. עס הייסט „משנה תורה“. עס איז אַזוי ווי דער צווייטער טייל פֿון דער תורה. דער ערשטער טייל זײַנען די פֿינף חומשים, משה רבנוס תורה; און דער צווייטער טייל — דאָס איז דאָס געזעצבוך פֿון דעם רמבם וואָס האָט אין זיך אַלץ וואָס דער תלמוד האָט געלערנט די ייִדן. עס האָט זיך איצט פֿאַרקומען, אַז אויב מען לערנט פֿרײַער דעם חומש און נאָך דעם די „משנה תורה“ — קען מען אַלע ייִדישע געזעצן און מען ווייס ווי זיך צו פֿירן ווי אַ ייִד.

דער צווייטער נאָמען איז „יד חזקה“ — אַ שטאַרקע האַנט, ווייל ווי אַ שטאַרקע האַנט האָט זי געפֿירט דעם ייִדן דורך אַלע זײַנע געזעצן. דאָס ווערק איז איינגעטיילט אין פֿערצן טיילן, און 14 איז יד (י איז דאָך 10 און ד איז 4).

אַלע אַנדערע ווערק האָט דער רמבם געשריבן אויף אַראַביש וואָס איז דעמאָלט געווען די הויפטשפראַך פֿון דער קולטור און די שפראַך בײַ ייִדן אין די אַראַבישע לענדער. אָבער די „משנה תורה“ האָט ער געשריבן אויף העברעאיש, אזוי ווי עס איז די שפראַך פֿון דער משנה. זײַן שפראַך איז אַ קורצע און אַ קלאַרע. דער רמבם איז אין אַט דעם ווערק ניט נאָר אַ גרויסער געלערנטער, נאָר אויך זייער אַ פֿינער שרײַבער מיט אַ וואונדערלעכן העברעאישן סטיל.

יד. — דער קוש אין שמעון

אין זײַן „משנה תורה“ נעמט דער רמבם אַרום דאָס גאַנצע לעבן פֿון דעם ייִדן: די באַציאונג צו גאָט און אַלע באַציי- אונגען צווישן מענטש און מענטש. עס איז באמת אַ פֿול געזעצבוך. און עס איז שווער צו גלייבן, און מען וואָלט ניט געגלייבט, אויב מען וואָלט ניט געוואוסט אויף זיכער — ווי אזוי האָט דאָס איין מענטש געקאָנט שאַפֿן אַזאַ ווערק? געוויינטלעך אַרבעטן איבער אַ געזעצבוך גאַנצע גרופעס מענטשן, עס געדויערט צענדליקער יאָרן דאָס צונויפֿנעמען אַלע געזעצן אין איינעם. און דאָ האָט איין מענטש, און דערצו נאָך אַ מענטש וואָס איז געווען פֿאַר- נומען מיט אַ סך אַנדערע אַרבעטן, אליין געשאַפֿן אַזאַ ריזן-ווערק! זײַן דור איז געבליבן פֿאַרוואונדערט. איצט האָט מען ר' מיי- מונס זון באַטראַכט ניט נאָר ווי דעם גרעסטן פֿון זײַן צײַט. איצט האָט מען שוין אָנגעהויבן זאָגן:

„פֿון משה רבנו ביז משה בן מימון איז ניט אויפֿגעשטאַנען קיינער וואָס זאָל זײַן אזוי ווי משה!“
און מען האָט זיך דערציילט:

ווען דער רמבם האָט פֿאַרענדיקט זײַן „יד חזקה“, ווען ער האָט אָנגעשריבן די לעצטע עטלעכע ווערטער, איז די פען אַרויס-געפֿאַלן פֿון זײַנע מידע הענט און דער מידער קאַפּ איז געפֿאַלן אויפֿן טיש. ער איז אײַנגעשלאָפֿן און אין שלאָף האָט זיך אים געהלומט:

עס שטייט פֿאַר אים זײַן פֿאַרשטאַרבענער פֿאַטער און בײַ דער זײַט — אַ געשמאַלט אַ וואונדערלעכע, אַ ליכטיקע, מיט אַ שמראַליק פנים. דער רמבם דערשרעקט זיך און וויל אויפֿשפּרינגען. באַרואיקט אים דער פֿאַטער: „שרעק זיך נישט, זון מײַנער. דאָס איז משה רבנו“. און די וואונדערלעכע געשמאַלט מיט דעם שמראַליקן פנים האָט זיך אײַנגעבויגן, האָט אים אַ קוש געטאַן אין שטערן און געזאָגט: „אַ דאַנק דיר פֿאַר דיין ספֿר!“

אַזוי האָט דאָס ייִדישע פֿאַלק אויסגעדריקט דעם דאַנק פֿאַרן געזעצבוך פֿון ייִדישן לעבן. פֿון ווײַטע לענדער האָט מען געשיקט מענטשן זיי זאַלן אָפּשרײַבן דעם ספֿר — קיין דרוק איז דאָך נאָך יעמאַלט נישט געווען. און אין אײַן צענדליק יאָרן איז דער ספֿר געוואָרן פֿאַרשפּרייט אומעטום וואו עס האָבן געלעבט ייִדן.

און דורות זײַנען אַוועק. מען האָט נאָכגעמאַכט דעם רמבם, מען האָט צונויפֿגעשמעלט אַזוי ווי ער געזעצביכער — אָפּער מען האָט גענומען דעם מוסטער פֿון אים. ער איז געבליבן דער גרוי-סער, דער וויכטיקסטער אויטאָריטעט פֿון ייִדישן דין. איבער צוויי הונדערט פירושים האָט מען שוין אָנגעשריבן אויף זײַן „משנה תורה“. ווען מען פֿאַרטיפֿט זיך אין לערנען דעם תלמוד, מוז מען שטענדיק ברענגען זײַן מיינונג וועגן אַ דין און מען באַמיט זיך צו פֿאַרשטיין, פֿאַר וואָס פּסקנט ער אַזוי און נישט אַנדערש. איבער זיבן הונדערט יאָר האָט דער רמבם פּסדר תלמידים, וואָס שלינגען זײַנע ווערטער, וואָס פֿירן צווישן זיך דעבאַטעס: וואָס האָט דאָ דער גרויסער רבי געהאַט אין זינען, וואָס האָט ער געמיינט? הונדערטער טויזנטער ייִדן האָבן שוין געלערנט דעם רמבם. מען לערנט אים נאָך איצט. מען וועט אים נאָך לערנען און לערנען.

טו. — עטלעכע באַרימטע ענטפֿערס

לאַך דעם ווי עס איז אַרויס די „משנה תורה“ האָט מען געוואוסט דעם רמבם נאָמען אין אַלע ווינקלעך פֿון דער וועלט, וואו עס זײַנען געווען ייִדן. און פֿון אומעטום האָט מען אים געשריבן בריוו. מען האָט געבעטן בני אים עצות; מען האָט זיך נאָכגעפֿרעגט וואָס עס איז זײַן מיינונג וועגן פֿאַרשיידענע זאַכן; מען האָט געוואַלט וויסן ווי אַזוי זיך צו פֿירן אין פֿאַר-שיידענע פֿאַלן. דאָס ענטפֿערן אויף די אַלע בריוו האָט איצט פֿאַרנומען אַ סך צײַט, אָבער דער רמבם האָט אַלעמען אַליין געענטפֿערט. ער האָט געשריבן קורץ און קלוג.

עטלעכע הונדערט יאָר פֿאַר רמבמען האָט די סעקטע קראַים זיך אָפּגעריסן פֿון ייִדן. אַ סך ייִדן האָבן ניט געוואוסט ווי זיי דאַרפֿן זיך פֿירן מיט די קראַים און מען האָט ניט געוואַלט האָבן צו טאָן מיט זיי. דער רמבם האָט אָנגעוויזן אַז מען דאַרף זיך גוט באַצײען צו די קראַים. מען דאַרף זײַן פֿרײַנדלעך צו זיי, מען דאַרף גיין אויף זייערער אַ לוויה, קומען צו אַ ברית. מען קען טרינקען זייער וויין. מען דאַרף פֿאַרברענגען מיט זיי. מען זאָל נאָר ניט נאָכטאָן ווי אַזוי זיי פֿירן זיך שבת און אין די יום-טובֿים און אָפּהיטן אַלע דינים ווי עס לערנט דער תּלמוד, וואָס די קראַים האַלטן ניט פֿון אים. מיר זעען דאָ אַז דער רמבם האָט געוואַלט פֿאַרהיילן אַ רים אין דעם ייִדישן פֿאַלק. ער האָט געוואַלט אַז ייִדן זאָלן זיך האַלטן נאָענט מיט די ברידער וואָס האָבן זיך אָפּגעריסן פֿון זיי — אָפּשר וועלן יענע צוריקקומען.

עס איז געווען זייער פֿאַרשפּרייט דער מאַדנער גלויבן אין דעם אַז דער גאַנג פֿון די שטערנס אויפֿן הימל באַשטימט דעם גורל פֿון די מענטשן אויף דער ערד. עס איז געווען אַ גאַנצע „וויסנ-שאַפֿט“ אַסטראלאָגיע און מען האָט געהאַלטן אין איין רעכענען, ווען דער מענטש איז געבאָרן געוואָרן, אונטער וועלכן שטערן ער געפֿינט זיך, און וואָסערע דאַמעס זײַנען די מזליקע פֿאַר אים. אַפֿילו מיט אַ צוויי הונדערט יאָר צוריק האָט מען נאָך אַלץ גע-

מיינט אז אסטרעלאגיע איז א וויכטיקע זאך. אין רמבם צייטן האט מען אוודאי געהאלטן פֿון אַט דער שמערן־זעערני. יידן פֿון דרום־פֿראַנקרײך האָבן איין מאָל פֿאַר אַלע מאָל געוואַלט וויסן: צי שמעקט עפעס אין אַסטרעלאגיע אַדער דאָס איז נאָר אַן אַיני־ריידעניש. וואָס זשע האָבן זיי געמאַן? זיי האָבן זיך נאַכגעפֿרעגט בײַ ר' משה בן מיימון.

און דער רמבם האָט זיי געגעבן צו פֿאַרשטיין אז אַסטרעלאגיע איז אַ נאַרישקייט און ניט קיין וויסנשאַפֿט. פֿאַר זײַן צײַט איז עס רעוואָלוציאָנער און אַ באַווײַז אז דער רמבם איז געווען אַ פֿרײַער גײַסט. ער איז אין זײַן ענטפֿער געווען אַ ביסל איראַניש און האָט דערמאָנט דאָס שפּריכוואָרט וואָס איז דאָ אין משלי, אין דער זאַמלונג שפּריכווערטער פֿון תנ"ך, — „אַ נאָר גלײַבט אין אַלצײַנג.“

מען האָט אויך געזוכט גערעכטיקייט אין די פֿריוו צום רמבם. מען האָט זיך אויך פֿאַקלאַגט פֿאַר אים אויף עוולות. איין מאָל האָט אַ גר זיך פֿאַקלאַגט אויף אַ רבֿ. דער רבֿ האָט אים באַליידיקט און גערופֿן נאַר. און אַלץ דערפֿאַר וואָס ער האָט געזאָגט אז די מוחמדאַנער זײַנען ניט קיין געצן־דינערס.

דער רמבם טרייסט דעם גר, ער זאָגט אז ער איז גערעכט. דער רמבם האָט שמענדיק געהאַלטן אז ניט די מוחמדאַנער, ניט די קריסטן זײַנען געצן־דינערס. דאָס איז דאָך נאָך געווען קאַנטיק אין זײַן ערשטן אַרויסטריט ווי אַ ייִדישער פֿירער, ווען ער האָט געשריבן „דעם פֿריוו וועגן שמד“. דער רמבם מוסרט דעם רבֿ וואָס האָט באַליידיקט דעם גר. ער זאָגט אז יענער האָט געזיגט־דיקט. 36 מאָל דערמאָנט די תּוֹרָה אז מען זאָל זײַן גוט צו אַ גר, צו אַ פֿרעמדן וואָס קומט אין אונדזערע טויערן. דער רמבם ווײַזט אָן ווי שווער עס איז צו זײַן אַ ייִד — איז דאָך נאָך שווערער אַליין צו נעמען אויף זיך דעם יאָך פֿון זײַן אַ ייִד, ווען יידן האָבן צרות פֿון אַלע זײַטן. דאָס קען מאַן נאָר אזא מענטש וואָס האָט אַ שטאַרקן ווילן און אַ טיפֿן גלױבן — ווי קען מען אזא מענטשן באַליידיקן?

אין די פֿריוו, ווי אין אַלע זײַנע ווערק, רעדט דער רמבם ניט

קיינ שלעכטס אויף מענטשן, אויך ניט אויף די וואָס טרעטן אַרויס
קעגן אים. ער רעדט נאָר קעגן מיינונגען. ער איז שמענדיק אַ באַ-
שיידענער, אַ לאַגישער, אַ רואיקער מענטש.

זו. — דער דאָקטער פֿון סולטאַנס הויף

ר' מיימונס זון האָט געהאַט דעם שם פֿון דעם
גרעסטן דאָקטער אין מצרים. ער איז געוואָרן דער הויף-דאָקטער
ביים באַרימטן סולטאַן סאַלאַדין. דער סולטאַן איז אָפֿט ניט
געווען אין דער היים. ער האָט געפֿירט מלחמות מיט די קריסטן,
מיט די קרייצפֿאַרערס. די מלוכה האָט געפֿירט דער גרויס-וויזיר
און ער איז געוואָרן דעם רמבם פֿריינד. יאָרן לאַנג האָט דער
רמבם יעדן טאָג זיך געזען מיט זיין פֿריינד. דורך אים האָט דאָס
דער רמבם אויסגעפֿירט אַלץ וואָס ער האָט געבעטן פֿאַר יידן
אין מצרים און אין אַנדערע לענדער וואָס זיינען געווען אונטער
דער הערשאַפֿט פֿון דעם סולטאַן סאַלאַדין, אָדער וואָס האָבן
געמוזט זיך רעכענען מיט דער מיינונג פֿון זיין גרויס-וויזיר.

דער גרויסער ייִדישער דאָקטער האָט אויך געהאַט שוואַגרים.
דאָס זיינען געווען אַראַבישע דאָקטוירים וואָס האָבן אים מקנא
געווען: פֿאַר וואָס זאָל אַ ייד פֿאַרנעמען אַזאָ וויכטיקן פּאַסטן?
איז וועגן דעם פֿאַראַן אַזאָ לעגענדע:

דער סולטאַן האָט אויך געהאַט אַן אַראַבישן דאָקטער. האָט
יענער געוואָלט פֿטור ווערן פֿון ר' מיימונס זון. האָט ער געזאָגט
דעם סולטאַן, אַז דער ייִדישער הויף-דאָקטער וויל אים פֿאַרסמען.
ער האָט שוין אָפֿילו אַ פֿאַר מאל אַינגעגעבן דעם סולטאַן סם,
נאָר ער, זיין געטרייער דאָקטער, ראַטעוועט אים דאָס לעבן.
דער סולטאַן האָט ניט געוואָלט זיך צוהערן צו אַזעלכע רייד.
איין מאל איז דער סולטאַן געווען ניט אין גאַנצן געזונט.
דער רמבם האָט אים אַנגעוויזן וואָס ער זאָל עסן און איז אַוועק-
געגאַנגען. עס איז גראַד אַרײַן דער אַראַבישער דאָקטער, האָט

גענומען א ביסל פֿון דער שפּיץ וואָס דער הויף-דאָקטער האָט געהייסן דעם סולטאַן עסן און עס געגעבן דעם סולטאַנס הונט. דער הונט איז גלייך געפֿאלן אַ פֿאַרסמטער.

איצט האָט שוין דער סולטאַן געגלייבט אז דער דאָקטער האָט אים געוואָלט פֿאַרסמען. האָט דער סולטאַן פֿאַשלאָסן צו טייטן דעם ייִדישן הויף-דאָקטער. ער האָט אָבער ניט געוואָלט מאַכן קיין משפּט — זאָל מען ניט וויסן פֿון דער גאַנצער זאַך! ער האָט זיך געהאַלטן אַן עצה מיטן אַראַבישן דאָקטער און זיי ביידע האָבן צוגעטראַכט אזא פּלאַן:

אויף דעם וועג וואָס דער רמבם האָט געדאַרפֿט יעדן טאָג דורכגיין, איז געווען אַן אָרט וואו מען האָט געמאַכט ציגל פֿאַרן סולטאַן. די ציגל האָט מען געברענגט אין אַ גרויסן אויוון. האָט דער סולטאַן אָנגעזאָגט זיינע מענטשן וואָס האָבן געאַרבעט פֿי די ציגל —

ווען עס וועט קומען איינער און איינך פֿרעגן: „האָט איר שוין געטאַן דעם סולטאַנס ווילן?“ — נעמט אים און וואַרפֿט אים אַריין אין פֿייער!

אין דער זעלביקער צייט האָט דער סולטאַן געשיקט אַ שליה צום רמבם און אים געבעטן, אז ווען ער וועט מאַרגן אויפֿן וועג צום סולטאַנס הויף פֿאַרבייגיין דעם גרויסן אויוון וואו מען ברענגט ציגל, זאָל ער פֿרעגן די מענטשן:

„האָט איר שוין געטאַן דעם סולטאַנס ווילן?“

אין דער פֿרי, אין דער פֿאַשטימטער שעה, איז דער רמבם געגאַנגען צום סולטאַן. ער איז שוין געווען נאָענט צום אויוון. איז אַ פֿרוי אים געפֿאלן צו די פֿיס און זיך גענומען בעטן, ער זאָל אַריין צו איר קראַנק קינד. דער רמבם האָט געזאָגט אז ער וועט קומען שפּעטער, ער מוז פֿרײַער זײַן ביים סולטאַן אין הויף. אָבער די אַרעמע פֿרוי איז ניט אָפּגעשטאַנען, זי האָט אזוי לאַנג זיך געבעטן, ביז דער דאָקטער איז אַוועק צו איר. דאַרטן האָט ער געפֿונען איר קראַנק קינד. ער האָט פֿאַקוקט דאָס קינד, געגעבן רפּואות, געטרייסט די אַרעמע מוטער, און ער האָט זיך דאַרטן פֿאַרהאַלטן אַ לענגערע צייט.

ווען ער איז ארויס פֿון איר און איז פֿאַרביי דעם אויוון, האָט ער זיך דערמאַנט וועגן דעם מאַדנעם באַפֿעל פֿון דעם סולטאַן, אָבער ער האָט קיין זאָך ניט איבערגעטראַכט, ער איז צוגעגאַנגען צו די מענטשן ביים אויוון און זיי געפֿרעגט:

— „האַט איר שוין געטאַן דעם סולטאַנס ווילן?“

די מענטשן האָבן אים דערקענט, מיט פֿאַרוואַנדערונג אים אַנגעקוקט און געענטפֿערט:

— יאָ, אַ פֿאַר מינוט פֿריער איז געקומען צו אונדז אַ מענטש מיט אַט די זעלביקע ווערטער און מיר האָבן אים אַרײַנגעוואַרפֿן אין אויוון, ווייל אזוי האָט אונדז דער סולטאַן באַפֿוילן!“

דער רמבם האָט איצט פֿאַרשטאַנען אז דער סולטאַן האָט אים געוואַלט אומברענגען. אָבער ער האָט זיך ניט אומגעקערט אַהיים און ניט געקלערט וועגן אַנטלויפֿן. ער איז געגאַנגען ווייטער צום סולטאַן. ווען דער סולטאַן האָט אים דערזען, האָט ער זיך זייער פֿאַרוואַנדערט, וואָס ער זעט נאָך זײַן דאַקטער אַ לעבע-דיקן. דער רמבם האָט דערציילט דעם סולטאַן אַלץ וואָס מיט אים האָט געטראַפֿן. דער סולטאַן האָט איצט קלאַר אײַנגעזען, ווי אומגערעכט ער איז געווען. און ער האָט געזאָגט:

— „דער וואָס האָט דיך געוואַלט אומברענגען איז אַליין אומגעקומען. ווען ער האָט געזען אז דו פּיסט ניט געקומען אין דער געוויינטלעכער צײַט, האָט ער געמיינט אז מען האָט דיך שוין אַרײַנגעוואַרפֿן אין אויוון. האָט ער ניט געהאַט קיין געדולד, ער האָט געוואַלט אויף זיכער זיך דערוויסן וועגן דיין טויט — און ער האָט דערביי געקריגן זײַן שטראַף.“

דער רמבם האָט צוגעגעבן:

— „ביי אונדז יודן איז דאָ אַ שפּרוך: דער גערעכטער ראַט-טעוועט זיך אַרויס פֿון גרוב און דער רשע פֿאַלט אַרײַן אַנשטאַט אים.“

ד י מעשה מיטן אויוון איז א לעגענדע וואס גיט איבער, ווי אזוי דאס פאלק האט פארשטאנען די געפארן וואס זייער פאליטן העלד, דעם רמבם, קומט אויס אויסצושטיין. עס זיינען אבער געווען אמתע ספנות. און איינע איז געקומען גראד דורך דעם זעלביקן וואס האט געראטעוועט דעם רמבם אין זיינע יונגע יארן.

אין פעץ האט געלעבט אן אראבישער פאעט און געלערנטער איבן מא'שא. ער האט דאס געראטעוועט ר' מיימונס זון פון די הענט פון א פאנאטישן ריכטער וואס האט געוואלט אים פאר-משפטן צום טויט, ווייל ער האט פארשפרייט דעם „בריוו וועגן שמד“. איצט איז דער איבן מא'שא געקומען אויף דער עלטער קיין קאהירא.

דא האט ער דערהערט ווי דער נאמען פון יענעם יונגן מענטשן וואס ער האט אים געראטעוועט איז אויף אלעמענס ליפן. ער האט זיך דערוואוסט אז אלע, אראבער אזוי ווי יידן, קענען ניט זיך אפלייבן פון זיין חכמה און גוטסקייט. און דא האט ער דערזען, ווי ר' משה בן מיימון איז גאר אפן און פון קיינעם ניט גע-שמערט א גרויסער פירער בני יידן, און ווי יידן און ניט-יידן גיבן אים אפ בכבוד.

האט עס אים שטארק פארדראסן. ער האט דא זיך דער-וואוסט אז קיינער רעכנט זיך ניט מיט אים, דעם אלטן אראבישן געלערנטן, און אז דער רמבם האט אים אין גאנצן פארשמעלט. האט ער צוגעמראכט א פלאן ווי אזוי אומצוברענגען דעם רמבם.

אין די מוחמדאנישע לענדער איז געווען א געזעץ אז ווען א מוחמדאנער בייט אפן זיין גלויבן — קומט אים דערפאר טויט-שמראף. האט איבן מא'שא אנגעקלאגט דעם רמבם: ער איז א מוחמדאנער וואס האט געביטן זיין גלויבן. ער איז געווען דער אנקלאגער. ער איז אויך געווען דער עדות.

דער גרויס-ווייזר האט געזאלט באשטימען, ווער עס זאל זיין

דער ריכטער אין אזא משפט. האָט ער זיך אליין באַשטימט
פֿאַרן ריכטער פֿאַר אזא וויכטיקן באַשולדיקטן. דער רמבם האָט
אויפֿגעקלערט:

ער איז קיין מאָל קיין מוחמדאָנער ניט געווען; אין פֿעץ
האָט מען געמוזט זיך פֿאַרשטעלן פֿאַר אַ מוחמדאָנער פֿדי צו
קענען בלויבן לעבן; ער האָלט אז ער האָט עס געמוזט טאָן;
שולדיק אין דעם איז נאָר די פֿאַנאַטישקייט פֿון די הערשערס אין
פֿעץ; ער האָט קיין מאָל ניט אָפּגעווייכט פֿון דעם ייִדישן גלויבן;
מען דאַרף קיין מאָל ניט צווינגען אַ ייִדן, ער זאָל דאַרפֿן זיך פֿאַר-
שטעלן פֿאַר אַ מוחמדאָנער.

און דאָס איז אויך געווען די מיינונג פֿון דעם ריכטער, דעם
גרויס-ווייזר. דער רמבם איז באַפֿרייט געוואָרן. איבן מאַיזשאַ איז
אַ פֿאַרשעמטער אַוועק פֿון קאַהיראַ צוריק קיין פֿעץ. אין דער
שטאַט פֿון פֿאַנאַטיזם.

יח. — „וועגן דער נאַטור פֿון פֿלעך־ליי סמען“

T ער רמבם האָט אָנגעשריבן עטלעכע ווערק וועגן
מעדיצין. אין אַט די ווערק ווייזט ער אָן אז די הויפטזאַך איז
צו פֿאַרמיידן קראַנקייטן. ער לערנט, ווי אזוי מען דאַרף זיין
אָפּגעהיט פֿינים עסן און טרינקען. אַ סך עצות זיינע זיינען גוטע
און ריכטיקע אָפֿילו איצט, נאָך אזוי פֿיל הונדערטער יאָרן פֿראַ-
גרעס אין דער מעדיצינישער וויסנשאַפֿט.

דער רמבם האָלט אז „פֿון מויזנט מענטשן שטאַרבט נאָר
איינער מיט אַ נאַטירלעכן טויט. אַלע אַנדערע שטאַרבן פֿאַר
דער צייט, ווייל מען עסט און מען טרינקט צו פֿיל און ניט וואָס
מען דאַרף, און ווייל מען איז נאַריש און מען קען ניט איינהאַלטן
די פֿאַרלאַנגען.“

דער רמבם האָט געהאַלטן אז היילן היילט די נאַטור און
מען דאַרף וואָס ווייניקער זיך אַרײַנמישן אין איר אַרבעט. נאָר

ווען מען איז זיכער אז מען דארף איר צוהעלפן און מען ווייס ווי עס צו טאן, דארף דער דאקטער געבן רפואות אדער מאכן אן אפעראציע איבער דעם קראנקן. ער האט אין איינעם פֿון זיינע ווערק אָנגעוווּן אויף אַ סך מעותן וואָס זיינען יעמאלט געווען פֿאַרשפּרייט צווישן די דאָקטוירים.

דער גרויס-ווזיר, דעם רמבם פֿריינד, האָט אים געבעטן אָנצושרייבן אַ בוך וועגן דער נאָטור פֿון פֿאַרשיידענע סמען און ווי אזוי אָפּצוראָטעווען אַ מענטשן וואָס מען האָט אים פֿאַרסמט. דאָס איז געווען אַ פּראַקטיש בוך, ווייל אין יענע צייטן האָט מען אָפּט געניצט סם, ווען מען האָט געוואָלט פֿטור ווערן פֿון אַ קעגנער אין הויף.

דער רמבם האָט אזא בוך אָנגעשריבן לכבוד דעם גרויס-ווזיר. דאָס בוך איז נאָך דעם געווען פֿאַרימט אין פֿאַרלויף פֿון הונדערטער יאָרן. אזוי ווי דער רמבם איז געווען אזא גרויסער ספעציאַליסט אין פֿאַרשיידענע סמען, איז אַרום דעם אויסגע-וואַקסן אזא מעשה :

דער סולטאַן האָט פֿריער געהאַט אַן אַראַבישן דאָקטער וואָס האָט געהייסן קאַמון. נאָך דעם ווי דער רמבם איז געוואָרן באַ-רימט ווי אַ דאָקטער, האָט ער פֿאַרנומען קאַמונס שטעל. דאָס האָט דעם אַראַבישן דאָקטער זייער שטאַרק געקרענקט און ער האָט שטענדיק אויסגעקלערט אַלערליי ליגנס אויף ר' מיימונס זון און געוואָלט אַלץ ווייזן, אז דער ייִדישער דאָקטער פֿאַרשטייט ניט זיין פֿאַך.

דעם סולטאַן איז דאָס איבערדריסיק געוואָרן. האָט ער גע-פֿרעגט איינעם פֿון זיינע חכמים, ער זאל אים אָנווייזן, ווי אזוי ער קען טאַקע אויף אַן אמת אויספרואוון, ווער עס איז אַ בע-סערער דאָקטער. האָט יענער געגעבן אזא עצה : זאל יעדער דאָקטער פּרואוון פֿאַרסמען דעם צווייטן, און ווער עס וועט בלייבן לעבן — דער איז דער בעסערער !

דער אַראַבישער דאָקטער האָט געזאָגט : גוט ! דעם רמבם האָט מען שוין ניט געפֿרעגט. ווען מען האָט עס אים אָנגעזאָגט,

האט ער זיך געפילט זייער אומגליקלעך. ער האט אבער פא-
שלאסן בני זיך: ער וועט קיין מענטשן ניט פארסמען!

און יעדן טאג אין פארלויה פֿון א גאנצן חודש האט דער
ארעבישער דאקטער צוגעגרייט סם פֿארן רמבם. דער רמבם
פֿלעגט דעם סם אייננעמען, פֿלעגט גלייך אוועק אהיים, און ער
אליין, אדער מיט דער הילף פֿון זיינע תלמידים, אויב דער סם
האט געווירקט גלייך, האט ער אנגענומען יענע מיטלען וואָס
ווירקן קעגן דעם סם. גרויס איז געווען די פֿארוואנדערונג פֿון דעם
ארעבישן דאקטער און פֿון גאנצן הויף וואָס דער רמבם קען יעדן
טאָג פֿון דאָס ניי קומען אין הויף, אזוי ווי דער סם וואָס ער האט
א טאָג פֿריער איינגענומען וואָלט געווען גוטער וויין.

דער רמבם האט דעם שונא זיינעם קיין סם ניט געגעבן.
ווען מען האט אים געפֿרעגט, האט ער געענטפֿערט: „ער וועט
שוין קריגן זיין שטראף!“

אבער דער בייזער קאמון איז געווען זיכער בני זיך אז דער
רמבם וויל אים פֿארסמען אין געהיים. האט ער אין גאנצן אויפֿ-
געהערט צו עסן און צו טרינקען. די איינציקע זאך וואָס ער האט
ארנינגענומען אין מויל אריין איז געווען מילך פֿון א ציג וואָס
ער האט זי אליין געמאלקן. ער איז אין פֿארלויה פֿון דעם חודש
געוואָרן אויסגעדארט און שוואַך. ער האט קוים זיך געהאלטן
אויף די פֿיס.

אז עס איז געקומען דער לעצטער טאָג פֿון חודש פֿאר אַט דעם
מאָדנעם פֿארמעסטן זיך אין פֿארסמען, איז דער רמבם ווידער
געקומען אין הויף. דער סולטאן האט געזאָגט אז ער האט קיין
מאָל ניט געזען אז קאמון זאל עפעס ארייננעמען אין מויל אריין.
האט קאמון געבראָכט זיין ציג, זי אויסגעמאלקן, גענומען די גלאַז
מילך און געוואָלט צוטראַגן צו די ליפֿן. האט דער רמבם אויס-
גערופֿן:

— „דו ביסט דאָך דער מענטש וואָס פֿארסמט — זע, צי עס
איז ניטאָ קיין סם אין דער מילך וואָס דו טראַגסט צו צו די ליפֿן!“
קאמון איז געוואָרן א פֿארצימערטער, ער האט ארויסגעלאָזט

די גלאז פֿון די הענט און איז אליין געפֿאלן צו דער ערד. ער איז געווען טויט.

דער רמבם האָט גערופֿן אנדערע דאָקטוירים, מען האָט גע-
זוכט אין דעם טויטן קערפּער סם און ניט געפֿונען. האָט מען גע-
גלייבט דעם רמבם, ווען ער האָט געזאָגט אז ער האָט אים קיין
מאָל קיין סם ניט איינגעגעבן און אז זײַן שונא איז געשטאַרבן
פֿון שרעק.

יט. — דער וואָרעם אויפֿן מאַרץ

9 אַר יידן איז דער רמבם געווען דער גרעסטער
ייִדישער געלערנטער, דער גרעסטער גאון. פֿאַר פֿילאָסאָפֿן איז
ער געווען זייער אַ גרויסער פֿילאָסאָף. פֿאַר די יידן אין מצרים
איז ער געווען זייער באַליבטער פֿירער. אָבער פֿאַר די פּשוטע
ניט-ייִדישע מענטשן פֿון אַרום איז ער געווען דער גרעסטער
דאָקטער. מען האָט זיך געשאַפֿן לעגענדעס וועגן זײַן וואונדער-
לעכער דאָקטער-קונסט. מען האָט וועגן אים געשריבן לידער.
איינער אַ באַוואוסטער אַראַבישער פּאָעט האָט אזוי באַזונגען
דעם רמבם :

„ער היילט קערפּער און גײַסט ...
ווען די לבנה זאָל זיך לאָזן היילן פֿון אים,
וואָלט זי ניט געהאַט קיין פֿלעקן, ווען זי איז פֿול,
און זי וואָלט אַ גאַנצן חודש געווען אַ פֿולע, אַ גאַנצע!“

אומעטום האָט מען געוואוסט דעם נאָמען פֿון דעם באַרימטן
ייִדישן דאָקטער. דער ענגלישער קיניג ריטשאַרד לייבן-האַרץ,
וואָס האָט געפֿירט מלחמות מיט דעם סולטאַן סאַלאַדין, האָט
געשיקט צום רמבם ספּעציעלע מענטשן און אים פֿאַרבעטן צו
זיך קיין ענגלאַנד. אָבער דער רמבם האָט זיך אָפּגעזאָגט. וויפֿל
געלט און וויפֿל כּבֿוד מען האָט אים ניט פֿאַרגעלייגט — קיין זאָך
האָט ניט געהאַלפֿן.

און דא איז נאך א שיינע פֿאלקס-מעשה וועגן רמבם דעם דאקטער :

אין דער ווייטער שטאט לאנדאן האט מען געהערט וועגן רמבם גרויסקייט. האט איינער א געלערנטער און קלוגער בחור פֿון רייכע טאטע-מאמע זיך איינגעפעטן ביי זיי, זיי זאלן אים לאזן פֿארן אין דעם ווייטן לאנד מצרים, ער זאל קענען זיך לערנען ביים גרויסן גאון און בארימטן דאקטער. און ער איז אוועק און געקומען קיין מצרים און ארײַן צו רמבמען אין שטוב. ער האט זיך אָבער פֿארשטעלט פֿאר א טויב-שטומען. מיט צייכנס האט ער געגעבן צו פֿארשטיין אז ער וויל דא בלייבן, אז ער וויל זײַן א באדינער. און ער האט אזוי שמארק זיך געבעטן, און עס איז געווען אויף אים אזא גרויסער רחמנות, אז דער רמבם האט צוגעשטימט ער זאל בלייבן ביי אים.

דער טויב-שטומער איז מער נישט אפגעטראטן פֿון זײַן האר. אומעטום וואו דער רמבם איז געגאנגען — איז ער אים נאכגע-גאנגען. ער האט אים אונטערגעטראגן אלץ וואס ער האט גע-דארפֿט און ער איז געווען א ניצלעכער באדינער. ער פֿלעגט שלינגען אים אומלעכס ווארט וואס ער האט געהערט פֿון זײַן האר. ווען קיינער האט נישט געזען, האט ער געלייענט אלע זיינע פֿתבֿים. אזוי זיינען אוועק שיינע עטלעכע יאר. איין מאל האט מען דעם רמבם גערופֿן צו א קראנקן בן-מלך. וויפֿל דאקטוירים עס זיינען שוין נישט אויסגעווען, האָבן זיי קיינער נישט געוואוסט אין וואס עס באשטייט די קראנקייט. און דא זעט מען אז דער בן-מלך צאנקט וואס פֿון טאג, זיינע פֿוחות גייען אים אויס. ביז מען האט געבראכט דעם רמבם.

דער רמבם האט לאנג באטראכט דעם חולה, געזען אז אלע זיינע אברים זיינען געזונט און ער האט געזאגט :

— „סײַדן דער מאַרד איז אים קראַנק. אויפֿן מאַרד איז דא עפעס וואָס עסט אים אויף פֿון אינעווייניק. מען דאַרף מאַכן א גע-פֿערלעכע אָפּעראַציע אויפֿן מאַרד. דאָס וועט אים העלפֿן.“
דער מלך האט איינגעווייליקט : ער האט געוואלט ראטעווען

זיין זון. און דער רמבם האָט געמאַכט די אָפּעראַציע. קיינער איז דערבני ניט געווען, נאָר זיין טויב-שטומער באַדינער. און דער רמבם האָט טאַקע דערזען אַ וואַרעם אויפֿן מאַרד. האָט ער גע- וואַלט נעמען אַ דיך-דין צווענגעלע אַראַפּצונעמען דעם וואַרעם. — „ניטע!“ — האָט פּלוצעם אויסגערופֿן דער באַדינער. דער רמבם האָט אין גרויס פֿאַרוואַנדערונג זיך אָפּגעשטעלט. און דער תּלמיד זיינער האָט געזאָגט:

— „זאָל דער רבי מיר מוחל זיין, אָבער אין אייערן אַ בוך האָט איר דאָך אַליין אַנגעוויזן אז אין אזא פֿאַל זאָל מען ניט נעמען דעם וואַרעם מיט אַ צווענגעלע, ווייל דער וואַרעם איז איינ- געגעסן אין מאַרד, און אויב מען וועט אים נעמען איבער גוואַלד, וועט דער מאַרד צעריסן ווערן, מען דאַרף אַ —“

— „יא, גערעכט, איך האָב זיך גאָר פֿאַרגעסן. מען דאַרף צולייגן אַ בלאַט, אַ גרין בלאַט, און דער וואַרעם וועט אַליין אַרויפֿקריכן אויפֿן בלאַט!“ — האָט דער רמבם זיך דערמאַנט. און מען האָט טאַקע אזוי געטאַן, און דעם בן-מלך האָט דער רמבם געראַטעוועט. ווען דער מלך האָט אים געוואַלט פּאַלוינען מיט אוצרות גאַלד, האָט דער רמבם געזאָגט:

— „איך דאַרף ניט אייער גאַלד. איך דאַרף אייער הייליק וואַרט אז איר וועט זיין גוט צו די יידן אין אייער מלוכה.“

און דער מלך האָט אים צוגעזאָגט און געהאַלטן וואַרט. און דער „טויב-שטומער“ באַדינער איז נאָך דעם געוואָרן בנים רמבם זייער אַ באַליבטער תּלמיד. און שפּעטער איז ער אַליין געוואָרן גאָר אַ גרויסער דאַקטער.

כ. — „דער וועגווייזער פֿאַר צעמומלמע“

11 יי גרויס אַ דאַקטער זאָל ניט זיין — היילט ער נאָר דעם גוף פֿון די מענטשן וואָס אַרום אים. דער רמבם איז אָבער געווען זייער אַ גרויסער דאַקטער פֿאַר דער מענטשלעכער

נשמה און געוויזן א ליכט און א וועג פֿאַר צעטומלמע פֿון זײַן דור
און פֿון א סך שפעטערדיקע דורות. ער האָט אָנגעשריבן אַ גרויס
פֿילאָסאָפֿיש ווערק וואָס האָט הונדערטער יאָרן געשפּילט אַ גרויסע
ראַלע אי בײַ ייִדן אי בײַ נײַ-ייִדן.

דאָס ווערק הייסט „דער וועגווייזער פֿאַר צעטומלמע“. אויף
העברעאיש הייסט עס „מורה נבוכים“. דאָס באַרימטע ווערק
איז אַרויס צען יאָר נאָך דער „משנה תורה“. און דאָס ווערק האָט
אָנגעמאַכט אַ שטודעס אין זײַן צײַט.

אַט דאָס בוך האָט דער רמבם געשריבן נײַט פֿאַר יעדער
איינעם, נאָר פֿאַר געצײלמע, פֿאַר זײַנע נאָענטע תּלמידים, פֿאַר
די וואָס האָבן ליב פֿילאָסאָפֿיע. דאָס בוך איז אַזוי ווי אַ לאַנגע
אויפֿקלערונג, אַדרעסירט צו זײַן באַליבטן תּלמיד יוסף איבן
עקניו (לייען: אַקניו). פֿאַר וואָסערע צעטומלמע איז עס אַ וועג-
ווייזער ?

עס זײַנען אין רמבם צײַטן געווען מענטשן וואָס האָבן שמו-
דירט וויסנשאַפֿטן און פֿילאָסאָפֿיע פֿון איין זײַט, און דאָס ייִדישע
וויסן פֿון דער צווייטער זײַט. און זיי האָבן בײַ זיך נײַט געקענט
באַשליסן: וואָס איז דאָס ריכטיקע ? איז גערעכט די פֿילאָסאָפֿיע
אָדער די ייִדישע אמונה ? זייער האַרץ האָט זיי געצויגן צו דעם
ייִדישן גלויבן, זיי זײַנען געווען צוגעוואוינט אַפּצוהיטן ייִדישע
דינים. און דער קאַפּ איז געווען פֿאַרכאַפּט פֿון דער לאַגיק וואָס
איז פֿאַראַן בײַ די פֿילאָסאָפֿן, דערהויפּט בײַ דעם באַרימטן גר-
כישן פֿילאָסאָף אַריסטו (אָדער אַריסטאָטעלעס). און זיי האָבן
זיך געפּלאַנטערט צווישן האַרץ און שכל, זיי האָבן זיך געוואַקלט
צווישן משה רבנוס תורה און דער לערע פֿון דעם גרויסן אויטאָרי-
טעט אַריסטאָטעלעס.

אַט זיי וויל דאָס דער רמבם באַפֿרײַען פֿון צעטומלמקייט, זיי
וויל ער דאָס אויפֿקלערן און באַליכטן זייער וועג.
זאָגט זיי דער רמבם: דער אמת פֿון דעם ייִדישן גלויבן און
דער אמת פֿון דער פֿילאָסאָסיע איז איין און דער זעלביקער אמת.
די גאַנצע חכמה פֿון אַלע וויסנשאַפֿטן פֿירט צו דעם זעלביקן

לעבן ווי עס ווייזט אן די יידישע געזעצן. נאָר ווען מען האָט גע-
לערנט אַ ביסל און געטראַכט אַ ביסל, מיינט מען אז דער יידישער
גלויבן און די פֿילאָסאָפֿיע שטימען ניט צווישן זיך. ווען מען
שטודירט טיפֿער און מען טראַכט זיך מער אַרײַן, זעט מען אז זיי
זאָגן דאָס זעלביקע.

דער רמבם ווייזט אָן אז אין דעם יידישן גלויבן איז ניטאָ
קײן זאָך וואָס איז קעגן דער פֿילאָסאָפֿיע. דער רמבם רעדט אין
„מורה נבוכים“ וועגן גאָט, וועגן גוטס און שלעכטס, וועגן דעם
וואָס איז נאַטירלעך און וואָס איז געטלעך. ער האַלט אז אין אַלץ
דאַרף מען זיך פֿאַרלאָזן אויפֿן שכל און ער ווייזט אז דער יידישער
גלויבן גייט ניט קעגן שכל, נאָר שטיצט זיך אויפֿן שכל.

דער רמבם האַלט זייער שטאַרק פֿון אַריסטאָטעלעס, אזוי ווי
מען האָט געהאַלטן אין זײַן צײַט און אַ סך הונדערטער יאָרן
נאָך אים. אָבער דאַרטן וואו אַריסטאָטעלעס האָט אין גאַנצן אָן
אַנדער מיינונג ווי עס איז לויט דעם יידישן גלויבן, גייט דער רמבם
מיט דער יידישער אמונה און טרעט אַרויס קעגן אַריסטאָטעלעס.
אזוי זאָגט דער רמבם אז ניט די נאַטור איז אייביק, ווי עס לערנט
אַריסטאָטעלעס — אייביק איז נאָר גאָט.

דער יידישער פֿילאָסאָף איז אָן אַפּטימיסט. ער האַלט אז די
וועלט איז אַ גוטע, באַשאַפֿן פֿון אַ גוטן, אַ פֿולקומען גאָט. אין
דער אמתן איז פֿאַראַן נאָר דאָס גוטע. דאָס שלעכטע איז נאָר —
דאָס פֿעלן פֿון דעם גוטן. דער מענטש קען מאַכן אז אין דער וועלט
זאָל זײַן אַ סך מער גוטס. עס זײַנען פֿאַראַן דרײַ מינים שלעכטס:
אַ שלעכטס וואָס קומט ווי אַ נאַטור-אומגליק און דער מענטש קען
דערפֿײַ קײן זאָך ניט טאָן; אַ שלעכטס וואָס דער מענטש טוט
דעם צווייטן מענטשן — און דאָס קען ער דאָך פֿאַרמיידן; אַ
שלעכטס וואָס דער מענטש טוט זיך אַליין — און דאָס דאַרף ער
דאָך אויך פֿאַרמיידן.

זאָל דער מענטש לעבן מיט אַ קלאַרן און רואיקן שכל און
זאָל ער זיך לאָזן פֿירן פֿון אַ רײַן און גלייביק האַרץ. שכל און
האַרץ, גלויבן און וויסן פֿירן ניט קײן מלחמה צווישן זיך.

אזוי קלאַר איז געווען דעם רמבם שכל און אזוי רואיק איז געווען זיין געמיט. ער האָט זיך ניט געוואַקלט, ער איז ניט געווען צעטומלט. אין זיין אייגענער נשמה איז געווען די גליקלעכע האַרמאָניע.

כא. — די פֿרומע קעגנערס

קעגן דעם „מורה נבוכים“ האָט זיך אויפֿגעטויבן אַ גאַנצער טומל. דער רמבם האָט שוין פֿריער אויך געהאַט שטאַרקע קעגנערס. עס זיינען געווען אויך אזעלכע וואָס זיינען ניט געווען צופֿרידן מיט זיין „יד חזקה“. זיי האָבן אויפֿגעוואַרפֿן דעם רמבם אַז ער וויל מיט זיין ווערק פֿאַרבײַטן דעם תּלמוד. דער הויפּט-קעגנער איז יעמאַלט געווען דער רבֿ פֿון באַגדאַד. ער, דער רבֿ פֿון באַגדאַד, האָט געמיינט אַז ער דאַרף דאָס זיין דער פֿירער פֿון אַלע יידן און ער דאַרף אַלעמען אַנווייזן וואָס עס איז דער ייִדישער דין. ער איז דאָך אין יענעם לאַנד וואו עס זיינען געווען די גאונים, און נאָך פֿריער האָט מען דאַרמין געשאַפֿן דעם תּלמוד.

דער רבֿ פֿון באַגדאַד האָט געלעבט ווי אַ פֿירשט, ער האָט געהאַט אַ סך דינערס און זיך געפֿירט ווי ער וואַלט געווען אַ הער-שער איבער יידן. האָט ער ניט געוואַלט פֿאַרליידן אַז דער באַ-שיידענער דאָקטער פֿון מצרים זאל אים פֿאַרטונקלען, אַז יענער זאל דאָס ווערן דער וואָס לערנט אַלע יידן ווי צו לעבן ווי יידן אויף דער וועלט. אָבער עס האָט אים ניט געהאַלפֿן. די יידן האָבן אומעטום אַנגענומען דעם אויטאָריטעט פֿון דער „יד חזקה“.

און אַפֿילו די רבנים אין דרום-פֿראַנקרײַך און אַנדערשוואו, וואָס האָבן געהאַט געוויסע טענות צום רמבם געזעץ-בוך, האָבן דאָך אַלע אַנגענומען אַט דאָס גרויסע ווערק און מען האָט עס גענומען לערנען. „יד חזקה“ אָדער „משנה תורה“ איז געוואָרן דאָס בוך פֿון ייִדישן דין. אמת, עס האָט ניט פֿאַרביטן דאָס שטוי-

דירן דעם הלמוד, נאָר עס האָט נאָך מער פֿאַרטיפֿט דאָס לערנען.
 נאָר אַנדערש איז געווען מיט דעם „מורה נבוכים“.
 עס זיינען געווען אַזעלכע פֿרומע רבנים וואָס האָבן געזאָגט
 אז דער רמבם איז אין דעם ווערק אַוועק פֿון ריכטיקן וועג. זיי
 האָבן געטענהט אז מען טאָר נאָרניט פֿאַרגלייכן משה רבנו
 תורה צו דער לערע פֿון אַ פֿילאָסאָף. זיי האָבן געהאַלטן אז מען
 טאָר ניט בויען אויפֿן שכל וואָס קען פֿאַרפֿירן צו אַפיקורסות.
 דער שטאַרקסטער קעגנער איז געווען שלמה בן אַבְרָהָם פֿון
 דער שטאָט מאַנפעליע, אין דרום-פֿראַנקרייך. ער האָט אַרײַנ-
 געלייגט אין חרם רמבם „מורה נבוכים“. אַרום דעם חרם האָט
 זיך צעפֿלאַקערט אַ מלחמה וואָס האָט זיך געצויגן פֿופֿציק יאָר.
 אַנדערע קהילות האָבן געהאַלטן מיט דעם רמבם, אַנדערע מיט
 זיינע קעגנערס. מען איז געווען זייער צעהיצט אין דעם קאַמף.
 מען האָט זיך געמסרט, אַפּגעטאָן ניט קיין שיינע זאַכן.
 ערשט אַ סך יאָרן נאָך רמבם טויט, ווען עס זיינען געקומען
 נייע צרות אויף די יידן אין פֿראַנקרייך, וואו דער קאַמף איז געווען
 פּאַזונדער שאַרף, האָט ער זיך אַײַנגעשטילט. פֿײַ די גאַר-נאַר
 פֿרומע איז דאָך פֿאַרבליבן: מען דאַרף וואָס מער שטודירן דעם
 רמבם „משנה תורה“ און מען דאַרף אים פֿאַלגן וואָס ער ווייזט
 דאַרטן אָן; מען דאַרף בעסער ניט לערנען זײַן „מורה נבוכים“,
 ווייל פֿון פֿילאָסאָפֿיע קומט קיין גוטס ניט אַרויס.
 אָבער די אַלע וואָס שרעקן זיך ניט פֿאַר פֿילאָסאָפֿיע האָבן
 אויך געהאַלטן זייער שטאַרק און האַלטן ביזן היינטיקן טאָג
 פֿון רמבם גרויסן פֿילאָסאָפֿישן ווערק.

כב. — דער נגיד פֿון די יידן אין מצרים

11 י נאָר דער רמבם איז געוואָרן דער דאָקטער פֿון
 סולטאַנס הויף איז ער אויך געוואָרן אַ גוטער בעטער פֿאַר יידן.
 ער האָט זיך אַנגענומען פֿאַר יידן אין מצרים. ער האָט געבעטן
 פֿאַר יידן אין אַנדערע לענדער.

שפעטער איז ער געוואָרן באַשטימט ווי דער אָפֿיציעלער פֿירער און פֿאַרשטייער פֿון די יידן אין מצרים. ער האָט געקריגן דעם טיטול — נגיד. דאָס איז געווען אַן אַמט פֿון דער מאַכט. און דער אַמט איז נאָך דעם אַריבער בירושה צו ר' משה זון און נאָך דעם צו זיין אייניקל. די יידן אין מצרים זיינען געווען שטאַלץ מיט דער נייער דינאַסטיע פֿירערס וואָס האָט זיך איינגעשטעלט ביי זיי.

זיי האָבן געזען ווי אַלע יידן אין דער וועלט הערן זיך צו צו דעם רמבם ווערטער. האָבן זיי געווים געוואַלט אים פֿאַלגן. אַפֿילו ווען דער רמבם איז אַרויסגעטראָטן קעגן אַ סך מנהגים, וואָס זיי זיינען געווען צוגעוואוינט צו זיי, האָבן זיי אים געפֿאַלגט און זיך גענומען פֿירן אַנדערש ווי פֿרֿיער.

ביי יידן אין מצרים זיינען די חתונות געווען זייער מאַדנע. די בלה פֿלעגט טאַנצן מיט אַ שווערד אין האַנט אַ ווילדן שווערדן-טאַנץ. דער חתן פֿלעגט אַנטאָן אַ קלייד פֿון אַ פֿרוי, און אויך דעם חתנם חברים וואָס זיינען געווען אויף דער חתונה האָבן זיך אַזוי פֿאַרשטעלט. דער רמבם האָט זיי אַנגעוויזן אַז אַזעלכע מנהגים זיינען ניט שייך און זיינען ניט ייִדיש. האָבן זיי ביסלעכ-ווייז ביי זיך איינגעפֿירט אַזאַ חתונה ווי ביי אַלע אַנדערע יידן. דער רמבם איז אַרויסגעטראָטן קעגן איינריידענישן ניט נאָר אין זיינע ספֿרים, נאָר אויך ווי דער נגיד איבער די יידן פֿון מצרים. מען פֿלעגט אַנטאָן קמיעות אויף די קינדערשע העלדזעלעך און מען האָט געמיינט אַז אַט די נאַרישע קמיעות העלפֿן קעגן אַלץ: ווען עס שניידן זיך די ציינדלעך ביי גאָר קליינע קינדער, ווען אַ קינד ווערט קראַנק, ווען אַ קינד לערנט זיך שלעכט. דער רמבם האָט גערעדט קעגן דעם, און די יידן האָבן זיך שוין גע-שעמט אַנצוטאָן קמיעות אויף די העלדזעלעך פֿון זייערע קינדער. דער רמבם האָט אויך געהאַלפֿן יידן אין געפֿינען פֿרנסה. ער איז געווען אַזוי ווי אַ גוטער פֿאַטער צו די יידן וואָס ער האָט געהאַט די דעה איבער זיי. ער האָט קיין מאַל ניט געטאָן אַליין — ער האָט שמענדיק זיך געהאַלטן אַן עצה מיט די פֿאַרשטייערס פֿון דער קהילה אין האַהיראַ און פֿון אַנדערע קהילות.

ער האָט גוט געדענקט, ווי ביטער עס איז אים געווען, ווען ער האָט געוואָלט זיין אין ירושלים כאַטש אַ פּאַר טעג און האָט ניט געקענט, ווייל ער איז אַ ייד. איצט, ווען דער סולטאַן סאַלאַדין האָט איינגענומען די שטאָט ירושלים פֿון די קרייצפֿאַרערס, האָט דער רמבם אים געבעטן — און עס איז אַרויס אַ באַפֿעל: יידן מעגן זיך צוריקקערן אין זייער אַלטער שטאָט ירושלים. און יידן האָבן זיך ווידער באַזעצט אין דודס שטאָט, אין ירושלים.

כג. — די לעצטע יאָרן

ר' משהס לעבן איז געווען פֿול מיט אַרבעט און מיט זאָרג. ער האָט געהאַט אויסצושטיין אַ סך צרות. זיין פֿרוי איז אים געשטאַרבן. עס איז געשטאַרבן זינע אַ יונגע טאַכטער. ער האָט געוואָלט האָבן אַ זון, אָבער ער האָט ניט געהאַט. ער האָט דאָס צווייטע מאל התונה געהאַט. ערשט ווען ער איז געווען איבער פֿופֿציק יאָר אַלט איז ער געוואָרן דער פֿאַטער פֿון אַ זון. ער האָט אים אַ נאָמען געגעבן אַברהם. דער זון איז געווען זיין פֿרייד אויף דער עלטער. דער יינגל האָט זיך שמענדיק צוגעהערט צו זיין פֿאַטערס רייד. און דער פֿאַטער האָט שטאַרק זיך געזאָרגט אַז זיין אַברהם זאל קענען אַ סך און זאל זיין זינער אַ גוטער יורש — אַזוי ווי ר' מיימון האָט זיך געזאָרגט וועגן זיין משהן. און אַברהם איז אויסגעוואַקסן אַ גוטער און געלערנטער בחור. שפעטער איז ער געוואָרן אַ גער־טרייער פֿירער בני יידן.

אויף דער עלטער האָט ר' משה קיין רו ניט געהאַט. ער איז געווען אַ שוואַכער מענטש, אָבער אים איז אויסגעקומען זייער אַ סך צו אַרבעטן. יעדן פֿרימאַרגן איז ער געקומען אין פּאַלאַץ פֿון כאַליף. אויב דער כאַליף איז געווען ניט אין גאַנצן געזונט, אָדער אויב עס איז געווען קראַנק איינער פֿון זיין משפּחה, אָדער אַפֿילו פֿון די הויפּלניט — האָט ער געדאַרפֿט בלייבן אין פּאַלאַץ כּמעט

דעם גאנצן טאג. ווען אלץ איז געווען גוט, האָט ער געקענט קומען אַהיים ערשט נאַכן מיטן טאָג.

דער וועג פֿון דער היים ביון פּאַלאַץ איז געווען אַ ווייטער, ווייל ר' משה האָט געלעבט אין דער פֿאַרשטאַט פֿאַסמאַט — ער האָט ניט געוואָלט וואוינען לעבן פּאַלאַץ, ער האָט געוואָלט זײַן צווישן יודן. האָט ער געדאַרפֿט אַהין און צוריק רײַסן אויף אַן אייזל.

ווען ער איז געקומען אַהיים, איז ער שוין געווען אַ פֿאַר-מאַטערטער. אָבער ערשט איצט האָט זיך אָנגעהויבן די שווערע אַרבעט. זײַן הויז איז פֿול מיט מענטשן. דאָס זײַנען פּאַציענטן וואָס קומען פֿון נאַענט און ווייט. ער געפֿינט בײַ זיך יודן און נים-יודן, אַרעמע און רײכע.

דער דאָקטער גייט אַראָפּ פֿון אייזל, וואָשט זיך די הענט און גייט אַרויס צום עולם וואָס וואָרט אויף אים. ער קען דערווייל נאָך ניט באַקוקן די קראַנקע. ער האָט נאָך ניט געגעסן. אָבער דערווייל גייט ער אַרויס צו זיי, זאָגט יעדערן אַ פֿריינדלעך וואָרט, ער טרייסט, ער באַרואיקט.

ער איז שוין זייער הונגעריק. ער עסט אָפּ זײַן איינציקן מאַלצײַט פֿון טאָג. ער גייט אַרויס צו די מענטשן וואָס וואָרטן אויף אים. ביז עס גייט אַוועק דער לעצטער פּאַציענט — איז שוין שפּעט אין דער נאַכט. דער דאָקטער נעמט ניט פֿון די הענט פֿון די קראַנקע דאָס געלט וואָס זיי ברענגען אים. בײַ דער טיר הענגט אַ פּושקעלע און אַהין וואָרפֿן די פּאַציענטן אַרײַן דאָס געלט. דער דאָקטער ווייסט ניט, ווער עס האָט געגעבן מער, ווער ווייניקער, און ווער עס האָט קיין זאַך ניט אַרײַנגעוואָרפֿן, ווייל ער האָט ניט מיט וואָס צו באַצאָלן.

דעם אַלטן דאָקטער וואָלט געווען גרינגער, אויב עס וואָלטן געקומען ווייניקער פּאַציענטן. ער יאָגט זיך ניט נאָך פּאַציענטן. אָבער וואָס גרעסער עס ווערט זײַן נאַמען, אַלץ מער קראַנקע קומען צו אים. זיי קומען צו אים ווי צו זייער לעצטער האַפֿענונג — ווי קען ער זיי אַפּזאָגן? עס איז שוין שפּעט אין אַוונט. ער איז

אזוי פֿאַרמאַמערט אַז עס איז אים אַפֿילו שווער צו ריידן. זיצט
ער אָנגעלענט אויף דער וואַנט — און גיט נאָך אַלץ עצות און
זאָגט אָן קראַנקע, ווי זיי דאַרפֿן זיך פֿירן. ווען אזא פֿאַרמאַמער-
טער וואַלט געקומען צו אים נאָך אָן עצות, וואַלט ער אים אַוודאי
פֿאַרווערט אזוי שווער צו אַרבעטן, אזוי צו פֿטרן זײַנע פֿוחות —
אַבער וואָס קען ער טאָן? ווי קען ער פֿאַרטרייבן פֿון זיך אַ קראַנקן
מענטשן?

אין גאַנצן אָן אויסגעשעפטער פֿאַלט ער אַנידער שלאָפֿן.
און מיט די שטראַלן פֿון דער זון הייבט זיך ווידער אָן אַ נײַער
שווערער טאָג.

נאָר שבת פֿירט זיך ר' משה אַנדערש. דאָס איז דער איינ-
ציקער טאָג ווען ער פֿאַרט ניט אין פֿאַלאַץ, ווען ער פֿאַרנעמט
זיך ניט מיט קראַנקע. דאָס איז דער טאָג פֿאַר די יידן אין מצרים.
צוויי מאַל אין דעם שבתדיקן טאָג קומען צו אים יידן, די מער
השוֹבֵע און די גאָר פשוטע יידן פֿון זײַן קהילה. ר' משה גיט זיי
עצות, ענטפֿערט אויף פֿאַרשיידענע פֿראַגעס. מען אַרבעט אויס
דעם פֿלאַן פֿאַר דער קומענדיקער וואָך, מען באַשטימט וואָס מען
זאָל טאָן אין דער קהילה.

שבת איז אויך דער טאָג, ווען משה קען שמועסן וועגן וויסנ-
שאַפֿטלעכע פֿראַגעס מיט תלמידים וואָס קומען הערן אַ קלוג וואַרט
פֿון זייער אַלמן רבין.

די לעצטע יאָרן פֿון זײַן לעבן איז דער רמבם געווען אזוי
פֿאַרנומען אַז ער האָט מער ניט געקענט שאַפֿן קיין נײַע גרויסע
ווערק. ער האָט אַפֿילו ניט געקענט האַפֿן קיין צײַט פֿאַר זײַן תלמיד
און געטרייען איבערזעצער ר' שמואל איבן תיבון. אַלע זײַנע
ווערק, חוץ דער „משנה תורה“, האָט דער רמבם געשריבן אויף
אַראַביש. ר' שמואל איבן תיבון וואָס האָט געלעבט אין דרום-
פֿראַנקרײַך האָט זיי איבערגעזעצט אויף העברעאיש. די איבער-
זעצונגען זײַנען אַרויסגעקומען זייער גוטע. אַבער ר' שמואל האָט
געוואַלט קומען קיין מצרים, פֿדי זײַן גרויסער רבי זאָל אים געבן
מער אָנוויזונגען, ווי מען קען זיי קריגן דורך פריוו. האָט ר' שמואל

געשריפן: „איך וויל קומען צו אייך, רבי, און הערן פֿון אייך
אניערע עצות!“

נאָר דער רמבם האָט אים געמוזט ענטפֿערן:

„קומט בעסער ניט. אַוודאי וויל איך אייך זען, אַוודאי וואָלט
איך געוואָלט פֿאַרברענגען מיט אייך — אָבער איך וועל עס סײַ
ווי ניט קענען, איך וועל ניט האָבן קיין צײַט זיך צו פֿאַרנעמען
מיט אייך. און דאָס וועט דאָך זײַן אַ האַרצווייטאַג פֿאַר אייך און
פֿאַר מיר.“

כד. — דעם רמבם טויט

אזוי האָט דער רמבם שווער געאַרבעט ביזן לעצטן
טאָג פֿון זײַן לעבן. ער איז געשטאַרבן ווען ער איז אַלט געווען
69 יאָר. פֿאַרן טויט האָט ער געבעטן אז מען זאָל זײַן טויטן
קערפער אַריבערפֿירן קיין ארץ-ישׂראל.

אָבער איידער מען האָט אים געקענט אַריבערפֿירן קיין
ארץ-ישׂראל, איז דער טויטער קערפער פֿון דעם גרויסן רמבם
געלעגן אין בית-המדרש, אין פֿאַסטאַט. האָט מען שפּעטער דער-
ציילט אז די אַלע זיבן טעג וואָס דער מת איז דאַרטן געלעגן —
האָט געברענט אַ לעמפל. דאָס לעמפל איז געווען אַ קליינס, און
קיין אייל האָט מען ניט צוגעגאַסן. אָבער עס האָט אָן אויפֿהער
געברענט גאַנצע זיבן טעג! ווי נאָר מען האָט דעם מת צוגע-
נומען — איז דאָס לעמפל אויסגעגאַנגען.

די תלמידים און די יידן פֿון מצרים האָבן געטאָן דעם ווילן
פֿון דעם נפֿטר און מען האָט אים געבראַכט צו קבֿורה אין דער
שטאָט טבֿריה, אין ארץ-ישׂראל. און דעם רמבם קבֿר אין
טבֿריה איז געוואָרן איינס פֿון די הייליקע ערטער אין דעם היי-
ליקן לאַנד.

און עס איז פֿאַראַן נאָך אַ מעשה מיט דער קבֿורה. ווען
מען האָט דעם מת געבראַכט שוין לעבן טבֿריה, האָבן ווילדע בע-
דואינען געמיינט אז דאָ פֿירט מען אַ סך גאַלד: מען טראַגט אַן

אַרױן מיט אַזױ פֿיל פֿאַרדאָ און אַרום אַזױ פֿיל מענטשן! זײַנען זײ באַפֿאַלן און געװאָלט צורױפֿן דאָס גאַלד. די אַלע בעדװאַינען האָבן אָבער נײַט געקאַנט רירן דעם אַרױן פֿון אַרט! זײ האָבן פֿאַרשטאַנען אַז דאָ איז געשען אַ נס. האָבן זײ זיך דערשראַקן און זײַנען אַנטלאָפֿן.

אַלע ייִדן פֿון מצרים האָבן דרײַ טעג געפֿאַסט און געקלאָגט אויף דעם רמבֿם טױט. און אומעטום װאָו עס איז דערגאַנגען די טרױעריקע גײַם װעגן זײַן טױט, האָבן ייִדן געקלאָגט און געװײנט: אונדזער ליכטיקער שטערן האָט זיך אויסגעלאָשן! אַלע האָבן געװאָוסט: מען האָט פֿאַרלאָרן דעם גרעסטן מענטשן פֿון זײַן צײַט!

און אַלע ייִדן האָבן געזאָגט:

„פֿון משהן בײַז משהן איז נײַט אויפֿגעשטאַנען קײַן אײַנער װי משה“.

כה. — אין דעם יאָר 1935

יאָר נײַט לאַנג, אין דעם יאָר 1935, האָט דעם רמבֿם נאַמען דורכגעקלונגען איבער דער גאַנצער װעלט. עס איז געװען פֿונקט 800 יאָר נאָך זײַן געבוירן װערן. האָט מען לפֿבֿוד דעם געפֿייערט מיט גרױס פֿאַרדאָ דעם 800סטן געבוירן-טאָג פֿון דעם גרױסן גאון. עס האָבן דעם יום-טױבֿ געפֿייערט ייִדן אומעטום איבער דער װעלט; עס האָבן אויך גענומען אַן אַנטייל נײַט-ייִדן: אין קאַרדאַװאַ װאָו ער איז געבוירן געװאָרן, אין קאַהיראַ װאָו ער האָט געלעבט, אין װײַסנשאַפֿטלעכע אַקאַדעמיעס, אויף פֿאַר-זאַמלונגען פֿון װײַסנשאַפֿט-לײַט.

מען האָט קלאָר דערזען:

װאַס דער רמבֿם האָט אויפֿגעטאַן אַז דאָס ייִדישע פֿאָלק זאַל קענען לעבן אויף דער װעלט, װי ער האָט אײַנגעשטעלט די ייִדישע דינים, אַרײַנגעפֿראַכט אַן אַרדענונג און אַ סיסטעם אין זײַ,

גרינגער געמאכט צו וויסן ווי עס איז דער דין, און דורך דעם האָט ער פֿאַרפֿעסטיקט דאָס ייִדישע לעבן ;

וואָס דער רמבם האָט אויפֿגעטאָן אויף צו טרייסטן און צו מוטיקן ייִדן אין נויט, מען זאָל ניט פֿאַרלירן די האַפֿענונג אויף בעסערע צייטן, מען זאָל גלייבן אז דאָס ייִדישע פֿאָלק איז אייביק און וועט ניט אומקומען דורך דער שווערד ;

וואָס דער רמבם האָט אויפֿגעטאָן ווי אַ פֿילאָסאָף וואָס האָט געלערנט, אז מען דאַרף רואיק און שכלדיק זיך באַציען צום לעבן און זיך ניט לאָזן פֿירן פֿון ליַדנשאַפֿטן, אז מען דאַרף אָנגעמען די וועלט ווי אַ גוטע שאַפֿונג און גלייבן אין גוטס און העלפֿן אז דאָס גוטע זאָל זיך מערן אין דער וועלט ;

וואָס דער רמבם האָט אויפֿגעטאָן צו פֿאַרפֿעסטיקן דעם ייִדישן גלויבן דורך דעם וואָס ער האָט געלערנט אז דער מענטשלעכער שכל און די וויסנשאַפֿט זינען גאַרניט קעגן דעם ייִדישן גלויבן, אז מען קען זיין אַ גוטער ייִד און זיך פֿאַרנעמען מיט אַלע וויסנ-שאַפֿטן, און דורך דעם האָט ער אַרײַנגעבראַכט רו און האַר-מאַניע אין אַ סך הערצער און מוהות ;

וואָס ער האָט אויפֿגעטאָן ווי אַ גרויסער דאַקטער וואָס האָט געוווּן אז די הויפטזאַך איז צו פֿאַרמיַדן קראַנקייטן, און צו לעבן אזוי אז דער קערפֿער זאָל זיך קענען זיי אַנטקעגנשטעלן, ווען זיי קומען ;

וואָס דער רמבם האָט אויפֿגעטאָן דורך דעם וואָס ער האָט דורכגעלעבט אַ שיין און ריין לעבן, אַ לעבן פֿון אַ גרויסן מענטשן וואָס איז ביז גאַר באַשיידן, וואָס יאַגט זיך ניט נאָך מאַכט, אַדער נאָך געלט, אַדער נאָך פֿבֿוד ; אַ לעבן פֿון אַ מענטשן וואָס טוט שמענדיק וואָס דאָס געוווּסן הייסט אים טאָן, אַפֿילו ווען דאָס איז אַ סכּנה פֿאַר אים ; אַ לעבן פֿון אַ מענטשן וואָס האָט שמענדיק שווער געאַרבעט צו העלפֿן דעם קערפֿער און דעם גײַסט ; אַ לעבן פֿון גרויסע, געשיכטלעכע, אַלמענטשלעכע אויפֿטוען און פֿון אויפֿטוען שטילע און קליינע פֿאַר די מענטשן אַרום אים ; אַ לעבן

וואס ליכט מיט דעם בלענדיקן ליכט פֿון אַ גאון און מיט דעם
ווארעמען ליכט פֿון פשוטער גומסקייט און הארציקייט.
דער רמבם האט זיך ניט געיאגט נאך אזא אפשטאונג וואס
זאל זיין אזוי שטארק און באגניסמערט, אבער ער האט זי
פֿארדינט —
„פֿון משהן ביו משהן איז ניט אויפֿגעשטאנען קיין איינער
ווי משה“.

א קליין ווערטערביכר

אבות (אָוועס) — די פאָטערס פון יידישן פאָלק: אברהם, יצחק און יעקב. אויך forefathers, ancestors.
אויסגעשעפּטער — זייער אַ פאַרמאַטערטער.
אויספועלן (אויספוי'עלן) — אויסבעטן, קריגן עפעס מיט גוטן. אומקומען אויף קידוש-השם (קידוש-האשעם) — שטאַרבן ווי אַ מאַרטירער פאַרן יידישן גלויבן.
אַנדאַלוזיע — אַ רייכע פראַווינץ פון שפּאַניע; די הויפּט-שטאָט פון אַנדאַלוזיע איז אַ לאַנגע צייט געווען קאַרדאַוואַ.
אַנימאַמין (אַנימני'מין); מערצאַל: אַנימאַמינס — אַ גלויבן, אַ פרינציפּ פון גלויבן, belief, creed.
אַפּווייכן — אַפּווענדן זיך, אַפּקערן זיך, זיין אַנדערש, to deviate.
אַפיקורסות (אַפיקאַרסעט) — דאָס ניט-גלויבן, דאָס אַפלייקענען אַ גלויבן, heresy.
אַרן (אַרן) — דער קאַסטן וואו מען האַלט דעם טויטן ווען מען פירט אים צו דער קבורה (זען).
בירושה (ביייערושע) — דורכן ירשענען, by inheritance.
בית-מדרש (בעסמעדרעש) — דאָס הויז וואו מען דאוונט און מען לערנט.
בלענדיק — זייער שיניק, עס שינט אזוי אַז די אויגן ווערן בלינד. בן-מלך (בענמיי'לעך) — פרינץ, זון פון אַ מלך. דאָס וואָרט ווערט אַפט געניצט אין מעשיות.
גאון (גאַ'ען) — genius. די גייסטיקע און רעליגיעזע פירערס פון יידן אין בכל האָבן געהאַט דעם טיטל גאון. מערצאַל: גאונים (גאַאוי'נים).
גיהנום (געהע'נעם) — דאָרטן וואו נאָכן טויט פייניקט מען פאַר די זינד.
גן-עדן (גאַנני'דן) — דאָרטן וואו נאָכן טויט באַלוינט מען פאַר גוטס. ג- (גער); מערצאַל: גרים (גיירים) — אַ ניט-ייד וואָס נעמט אַן דעם יידישן גלויבן.
דוד המלך (דאָויד האַמע'לעך) — דער קיניג דוד. ווי דער גרעסטער יחוס (זען) איז געווען פאַררעכנט דאָס אַפּשטאַמען פון דוד המלך. דיין (דאַ'ען); מערצאַל: דינים (דאַיאָ'נים) — דער וואָס משפט נאָך דעם יידישן געזעץ. דאָ אויך: דער אַפּיציעלער פירער פון די יידן אין קאַרדאַוואַ.

דין; מערצאל: דינים — יידישער געזעץ.
וואַקלען זיך — ניט זיין זיכער ביי זיך.
זבולון (זוואולן) — לויט דער לעגענדע איז געווען אן אַפמאך
צווישן יעקבס צוויי זין זבולון און יששכר: זבולון האָט געאַרבעט
און פאַרדינט פאַר ביידן, יששכר האָט נאָר געלערנט תורה און דער
לוי פאַרן לערנען איז אויך געגאַנגען אויף ביידנס רעכענונג.
חודש אייר (כּוידעש אייער) — דער אַכטער חודש לויטן יידישן
קאַלענדאַר. ס'איז אין פּרילינג. דער צענטער טאָג פון חודש אייר
איז אין דער דריטער וואָך נאָך פּסח.

טורבאַן — turban.
יד־חזקה (יאַד כאַזאַקע) — די דערקלערונג אין קאַפיטעלע יג.
יהודה הנשיא (יעהודאַ האַנאַסי) — דער גרויסער יידישער פירער
און תנא (זען) וואָס האָט אָפּגעשלאָסן די משנה (זען).
יורש (זיירעש); מערצאל: יורשים (יאַרשים) — heir.
יששכר (ייסאַכער) — זען די דערקלערונג ביים וואָרט זבולון.
יחוס (ייכעס) — דער ווערט פון אַ מענטשן וואָס נעמט זיך פון זיין
פיינעם אַפּשטאַם; דער פיינער אַפּשטאַם.

כבוד (קאַוועד) — honor, respect.
כותל מערבי (קויסעל מאַאַראַווי) — די איינציקע וואַנט פון
בית־המקדש וואָס איז פאַרבליבן, די טרערן־וואַנט.
כסדר (קעסידער) — נאָך דער ריי, שטענדיק, אַלע מאָל.
לוויה (לעוואַיע) — funeral.
לוח (לואַך) — דער יידישער קאַלענדאַר.

מאַרץ — brain.
מוחות (מויכעס) — brains.
מוחמד (מוכאַמעד) — דער גרינדער פון דעם מוחמדאַנישן גלויבן.
מוחמדאַנער (מוכמעדאַנער) — דער אָנהענגער פון מוחמדאַנישן
גלויבן.

מוחל (מויכל) זיין — זיך ניט רעכענען מיט אַפּעס, to forgive.
מורה נבוכים — לייען: מוירע נעבוכים; זע די דערקלערונג אין
קאַפיטעלע כ.

מיימון — לייען: מיימאַן. אויפן נאָמען פון זיין פאָטער רופט מען
דעם רמבם — מיימאַנידעס.

מערת המכּלה (מייאַראַס האַמאַכפּיילע) — די הייל וואו עס
זיינען באַגראָבן די פאָטערס אַברהם, יצחק און יעקב און די מוטערס
שרה, רבקה און לאה.

משלי (מישלע) — דער טייל פון די שריפטן אין תנך וואו עס זיינען
צונויפגענומען שפּריכווערטער און שפּרוכן.

משנה (מישנע) — די דערקלערונג זען אין קאַפיטעלע מ.
משנה תורה — לייען: מישנע טוירע. די דערקלערונג אין קאַ־
פיטעלע יג.

מת (מעס); מערצאל: מתים (מייסים) — טויטער, טויטער קערפּער.
נאַרע — den.

נבוכדנאצר (נוואכאדנע'צער) — דער קיניג פון בבל וואָס האָט פאַרברענט דעם בית־המקדש און פאַרטריבן יידן קיין בבל, ביים ערשטן חורבן.

נגיד (נאָגיד) — רייכער; דאָ: דער אָפיציעלער טיטל פון דעם פירער פון יידן אין מצרים.

נפטר (ניפטער) — געשטאָרבענער, (געזאָגט מיט רעספעקט).

סכנה (סאָקאָנע) — געפאַר, danger.

סם (סאָם); מערצאָל: סמען — poison.

ספקות (ספייקעס); איינצאָל: ספק (סאָפעק) — doubts.

עוולות (אָולעס); איינצאָל: עוולה (אָולע) — אומגערעכטיקייטן, injustices, wrongs.

עכו — לייען: אקאָ.

ענינים (עיניאָ'נים); איינצאָל: ענין (איניען), .matters, subjects, cases

ענציקלאָפּעדיע — encyclopaedia.

פטור ווערן (פאָטער) — זיך באַפרייען (פון עפעס וואָס שטערט), .to get rid.

פירוש (פירעש) — דערקלערונג.

פסקענען (פאָסקענען) — אַרויסגעבן אַ באַשלוס וואָס עס איז ריכטיק אָדער כשר לויטן יידישן געזעץ.

פאָך — trade.

פאַרמײדן — to avoid.

פאַרסמען (פאַרסאָמען) — to poison.

צווענגעלע — אַ קליינער צוואַנג, tongs.

קבורה (קווארע) — דאָס באַגראַבן (ווי עס פירט זיך ביי יידן), .burial.

קבר (קיווער); מערצאָל: קברים (קוואַרים), grave.

קדיש (קאָדיש) — א) די תפילה (טפילע), דאָס געבעט נאָכן גאַנצן דאָוונען; ב) די תפילה פון אַ יתום (יאָסעם).

קמיעות (קאָמייעס); איינצאָל: קמיע (קאָמייע) — charms, amulets
קראים (קאָראַאים) — די יידישע סעקטע וואָס האַלט נאָר פון תנך און האַלט ניט פון תלמוד.

שאלות (שינלעס); איינצאָל שאלה (שינלע) — אַ פראַגע וועגן יידישן געזעץ, וועגן ריכטיקן פירן זיך ווי אַ ייד.

שטאַמען פון דוד המלך (דאָויד האַמעלעד) — זיין פון סאַמע גרעסטן יחוס וואָס איז נאָר מעגלעך ביי יידן.

שכלדיק (סיכלדיק) — דאָס וואָס שטימט מיטן שכל (סיכל), מיט לאַגיק.

טימן (טיימאָן) — Yemen.

תלמוד (טאַלמוד) — די דערקלערונג זען אין קאַפיטאַלע ט.

תנא (טאַנע); מערצאָל: תנאים (טאַנאָ'אים) — יידישער געלערנ־טער וואָס האָט געהאַלפן שאַפן די משנה (זען קאַפיטעלע ט).

